

Juridiska institutionen

Handelshögskolan vid Göteborgs universitet

Examensarbete juristprogrammet, 30 hp

Höstterminen 2012

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Kränkningersättning till prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst

Elin Olsson

Kan vi få ner den runda klossen i det fyrkantiga hålet?

Handledare: Filip Bladini

Examinator: Lars-Göran Malmberg

Innehållsförteckning

Förkortningar.....	4
1. Introduktion.....	5
Att tänka på för vidare läsning – begreppet ”prostituerad”	6
1.1. Syfte.....	6
1.2. Metod och tillvägagångssätt	6
1.3. Material	7
1.4. Avgränsningar.....	8
1.5. Disposition.....	9
2. Kränkningersättning – reglering och syfte.....	10
2.1. Kränkningersättningens syfte	10
2.2. Kränkningersättning i Skadeståndslagen.....	10
2.2.1. Allvarligt kränker	10
2.2.2. Brott.....	10
2.2.3. Person, frihet, frid eller ära	12
2.3. En objektiv bedömning.....	12
2.4. Skadelidandes brist på respekt för sin integritet – jämkning?	14
2.5. Ersättningsordning – hemförsäkring och ersättning från allmänna medel.....	15
2.6. Kränkningersättning på grunden köp av sexuell tjänst – reglering och tillämpning	16
2.6.1. Skyddsintresset vid brottet köp av sexuell tjänst.....	16
2.6.2. Målsäganderätt vid köp av sexuell tjänst	18
2.6.3. Kränkningersättning på grunden köp av sexuell tjänst – tillämpning	20
2.7. Diskussion.....	20
3. Blir prostituerade kränkta vid köp av sexuell tjänst?	21
3.1. Vad är en allvarlig kränkning?	22
3.2. Hur ser marknaden för sexuella tjänster ut?.....	23
3.2.1. Omfattning och uttrycksformer	23
3.2.2. Vem säljer sexuella tjänster?.....	24
3.2.3. Vem köper sexuella tjänster?	24
3.3. Upplevelsen av att sälja sexuella tjänster	24
3.3.1. Den lyckliga horan	25
3.3.2. Den utnyttjade prostituerade	27
3.3.3. Lycklig eller utnyttjad, vågar vi generalisera?	28
3.4. Diskussion.....	30

4. Slutdiskussion	31
4.1. Sorteringskuben – kan vi få ner den runda klossen i det fyrkantiga hålet?	32
4.2. Vägskalet– Så ska vi bara strunta i alla som blir kränkta?	34
4.2.1. Vänstersvängen?	35
4.2.2. Eller högersvängen?	38
4.3. Konsten att få ner en rund kub i ett fyrkantigt hål; slutdiskussionens slutsats och fyra lösningsförslag.....	40
4.3.1. Ersättning till alla	40
4.3.2. Införande av en specialparagraf i SkL.....	41
4.3.3. Införande av en tidsbegränsad specialparagraf i SkL	41
4.3.4. Överlämnande av frågan till domstolen.....	41
4.4. Avslutande reflektioner	42
5. Källor.....	44
5.1. Offentligt tryck	44
5.2. Rättsfall.....	44
5.3. Litteratur.....	44
5.4. Artiklar	45
5.5. Forskningsrapporter	45
5.6. Övrigt tryck	45
5.7. Otryckta källor	45
5.8. Samtal för bättre förståelse	46

Förkortningar

BrB - Brottsbalken

BrOm - Brottsoffermyndigheten

BSL – Brottskadelag (1978:413)

RB - Rättegångsbalken

Sexköpslagen - Lagen (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster, förbudet återfinns nu i BrB 6 kap. 11 §

SkL – Skadeståndslag (1972:207)

1. Introduktion

I denna uppsats dras slutsatsen att kränkingsersättning på grunden köp av sexuell tjänst i vissa fall bör utgå och tänkbara juridiska konstruktioner för att möjliggöra utdömandet av kränkingsersättning i dessa fall kommer att presenteras. Slutsatsen är inte på något sätt självklar vid en första anblick varför en närmare granskning är motiverad.

För att dra ovanstående slutsats behandlas svårigheten att placera in rätten till kränkingsersättning på grunden köp av sexuell tjänst i kränkingsersättningens relativt strikta mall. Vidare behandlas prostitutionens komplexitet då det är nödvändigt att avgöra huruvida en prostituerad person blir kränkt under det eventuella angreppet som utgörs av köp av sexuell tjänst. Det konstateras i uppsatsen att somliga blir kränkta när de blir köpta för sexuella tjänster, medan andra inte blir kränkta när de säljer sexuella tjänster. Då kränkingsersättningens juridiska konstruktion inte tillåter en individuell bedömning av kränkning måste ett typfall hittas. Det går inte att finna den typiska prostituerades typiska upplevelse av det typiska sexköpet. Om vi ska acceptera kränkingsersättningens konstruktion ger detta oss två möjligheter. Vi nekar alla möjligheten till kränkingsersättning på grunden köp av sexuell tjänst, eller vi försöker finna en lösning där kränkta prostituerade erhåller möjligheten till kränkingsersättning.

Som nämnts ovan förespråkas det andra alternativet i denna uppsats. Argumenten för detta är flera och kommer att redogöras för.

Inledningsvis bör noteras att skadestånd i form av kränkingsersättning i praktiken kan utgå till prostituerade, men inte på grunden köp av sexuell tjänst. Istället kan kränkingsersättning utgå på grund av relaterade brott så som koppleri, våldtäkt eller misshandel. Denna uppsats behandlar inte dessa relativt juridiskt okomplicerade spörsmål utan fokuserar på rätten till prövning av kränkingsersättning till prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst. Denna rätt till prövning av kränkingsersättning görs i praktiken aldrig.

Frågan om ideellt skadestånd i form av kränkingsersättning ska utgå till prostituerade vid köp av sexuell tjänst är en omdiskuterad fråga. Bland andra professor i skadeståndsrätt Mårten Schultz har uttryckt stark skepsis mot fenomenet och varnat för risken att de prostituerade kan komma att inkassera 300 000 kr per månad av statliga medel i kränkingsersättning. Schultz menar att de prostituerade skulle göra en "business" av att lura till sig pengar genom att rigga upp videokameror och filma sina sexuella möten för att sedan använda filmsekvenserna som bevismaterial för att erhålla kränkingsersättning. Vidare menar Schultz att möjlighet till kränkingsersättning skulle

skapa en incitamentsstruktur för att sälja mer sex. Detta i sin tur skulle kunna leda till den oönskade effekten ökad prostitution.¹

Lagstiftaren har valt att öppna upp för möjligheten att prostituerade ska tillerkännas målsägandestatus vid köp av sexuell tjänst och därmed även indirekt öppnat upp för möjligheten att erhålla skadestånd av gärningspersonen. Som ovan nämnts används dock inte denna möjlighet i praktiken.

Att tänka på för vidare läsning – begreppet ”prostituerad”

I uppsatsen återkommer begreppet ”prostituerad” flertalet gånger. Det är av värde för läsaren att fundera över vilka associationer begreppet skänker och därefter försöka välja en mer nyanserad bild. Ett mycket bättre begrepp är ”en person med erfarenhet av att sälja sexuella tjänster”.

Anledningen till att begreppet ”en person med erfarenhet av att sälja sexuella tjänster” är bättre är att det ger oss en mer nyanserad och med stor sannolikhet mer korrekt bild av prostituerade. Begreppet har fördelen att det innefattar inte bara läsarens bild av den ”typiska prostituerade” utan täcker in allt från den utsatta kvinnan som fallit offer för en människohandelsliga och står och fryser på gatan, till tjejen som prövade att sälja sex en gång för att stilla sin nyfikenhet, till de personer som använder försäljning av sexuella tjänster som ett ångestdämpande självdestruktivt beteende, till personen som för sin egen sexuella lusts skull säljer sex, till Alexander Bard som medialt gärna berättar om sina erfarenheter.

Spannet är enormt och det är med fördel läsaren har detta i åtanke i vidare läsning. Valet att trots detta använda begreppet ”prostituerad” beror på att texten blir mer språkligt lättillgänglig då.

1.1. Syfte

Syftet med denna uppsats är att göra en probleminventering gällande de juridiska svårigheter som uppstår kring kränkingsersättning till den prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst.

Vidare är uppsatsens syfte att presentera möjliga lösningar på de problem som påträffas.

1.2. Metod och tillvägagångssätt

För att utreda fenomenet kränkingsersättning, det som finns skrivet om kränkingsersättning till prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst, samt för att utreda målsäganderätt vid köp av sexuell

---

¹ Schultz, Schymans lagförslag kan ge prostituerade 300 000 kr i månaden.

tjänst har traditionella rättskällor studerats. Här kan nämnas lagstiftning, propositioner, praxis, offentliga utredningar samt doktrin.

För att ta mig an den nästintill omöjliga uppgiften att utreda huruvida den typiska prostituerade upplever sig kränkt av den typiska sexköparen i det typiska fallet av köp av sexuell tjänst har jag använt mig av två olika metoder, väl medveten om att metoderna har resulterat i att jag bara kunnat skrapa på ytan kring frågeställningarna. Dels har jag läst rapporter samt doktrin kring prostitution och prostituerades situation. Då detta material många gånger är tydligt inriktat på "den ena eller den andra sidan", d.v.s. att rapportens syfte är att styrka en redan tydlig tes, har jag valt att samtala med två personer som har direkt kontakt med prostituerade och f.d. prostituerade. Dessa samtal har inte varit regelrätta intervjuer där fakta kan fastslås och stödjas, utan syftet med samtalen har istället varit att ge mig, och snart dig, en mer nyanserad bild av prostitution och dess aktörer än den som förmedlas av alla de som redan valt sida.

Dessa två givande samtal har jag haft med Karin Dahlborg, socialsekreterare på Prostitutionsgruppen i Göteborg, samt med Anna Hulusjö som nu skriver sin doktorsavhandling som ska ingå i den större studien från Malmö Högskola "Prostitutionens skilda villkor".

Anledningen till att det kändes som en nödvändighet att nyansera min bild, kanske din bild, och kanske framförallt juridikens och rättsväsendets bild, av prostitution är att det, som ovan nämnts, finns två starka läger. Vi bör alla eftersträva att lära oss mer om prostitution innan vi hugger vår åsikt i sten och vi bör framförallt lyssna på de människor som faktiskt vet vad det handlar om. De enda som med säkerhet vet hur känslan ter sig av att sälja sexuella tjänster är de med faktisk erfarenhet av det. Om vi inte lyssnar just på dessa individer kan vi inte veta hur sexköpen upplevs.

1.3. Material

Vid en granskning av källförteckningen kan snabbt konstateras att användning av rättsfall i uppsatsen är sparsam. Anledningen till detta är att ämnet som behandlas i uppsatsen, mig veterligen, aldrig har prövats i domstol som enskild fråga och således finns ingen praxis att hänvisa till. Rättsfall avseende hur kränkingsersättning generellt fungerar finns det mycket av, men det har i denna uppsats inte varit motiverat att referera dessa.

Sandra Fribergs avhandling Kränkingsersättning – skadestånd för kränkning genom brott är utgiven 2010. Trots detta unga verk har det hänt en del på området kring kränkingsersättning till prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst sedan dess. Under avsnitt 2.6.1. som behandlar skyddsintresset vid brottet köp av sexuell tjänst kommenteras detta särskilt.

Lars Heumans avhandling gällande målsäganderätt är skriven 1973. Anledningarna till att mycket vikt fästs vid Heumans avhandling i uppsatsen trots dess ålder är flera. För det första har inga lagändringar gjorts i den aktuella paragrafen, RB 20 kap 8 §, sedan avhandlingen utkom. För det andra har inget lika omfattande eller ens i närheten lika djupgående skrivits i ämnet sedan Heumans avhandling. Slutligen ses Heuman som en auktoritet på området och hans *Målsägande* hänvisas till i bland annat kommentarerna till RB 20 kap 8 § i rättsdatabasen Karnov samt i SOU 2010:49 Förbud mot köp av sexuell tjänst – en utredning 1999-2008.

1.4. Avgränsningar

För den intresserade finns relativt mycket litteratur att tillgå kring fenomenet kränkingsersättning. Av denna anledning begränsar jag det deskriptiva avsnittet kring kränkingsersättning som sådan. Bland annat två aktuella avhandlingar, Sandra Fribergs *Kränkingsersättning* från 2010 och Karl Dahlstrands *Kränkning och upprättelse* från 2012 kan rekommenderas för den som vill läsa mer om ämnet. Framförallt Fribergs avhandling med fokus på den juridiska delen av kränkingsersättning är ingående och täcker in mer eller mindre hela rättsområdet på ett tillfredsställande sätt. I denna uppsats har valet gjorts att istället för att gå igenom hela konstruktionen kring kränkingsersättning på det vis Friberg gjort har de delar av kränkingsersättning som är mest relevanta i fallet kränkingsersättning på grunden köp av sexuell tjänst behandlats. Som exempel kan här nämnas den objektiva bedömningen och eventuell jämkning på grund av bristande respekt för sin egen integritet.

Hur ersättningens storlek bedöms kommer inte att beröras annat än i den mån det har relevans för frågan om/hur den skadelidandes eget uppträdande påverkar bedömningen av ersättningen.

För att avgöra huruvida kränkingsersättning bör utgå till den prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst måste frågan huruvida den prostituerade upplever sig som kränkt under själva sexköpet behandlas. Detta är, som ovan nämnts, en stor utmaning. Inom ramen för denna uppsats finns varken tid eller kunskap för att kunna göra en heltäckande, eller ens i närheten av heltäckande, utredning i frågan. Ansatsen här har istället varit att börja utreda och belysa komplexiteten i frågan ur en juridisk synvinkel för att sedan överlåta den mer kvalitativa och kvantitativa utredningen till andra med rätt kompetens. Ambitionen är att belysa den relevans forskare inom andra vetenskaper än juridik bör tillmätas i denna juridiska fråga.

Det är givetvis av intresse att se till hur de för uppsatsen relevanta reglerna tillämpas i praktiken. Kränkingsersättning till prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst har, mig veterligen, aldrig betalats ut varför någon redogörelse kring detta inte återfinns i uppsatsen. Det kan också tyckas intressant att utreda varför, i praktiken, utbetalning aldrig skett. Detta skulle kunna göras genom att

intervjua poliser, åklagare, domare och andra professionella som arbetar praktiskt med dessa frågor. Detta har, av två skäl, inte gjorts i denna uppsats. För det första är rättsfrågan fortfarande att anse som så pass oklar att man antagligen inte kan kräva av alla berörda yrkesverksamma att ha full koll på rättsläget. För det andra skulle det krävas ett mycket omfattande arbete för att kunna ge en rättvisande bild av hur de inblandade yrkesverksamma agerar i frågor kring målsäganderätt och skadeståndsberrättigande i dessa fall. Inom ramen för denna uppsats har denna möjlighet inte funnits varför enbart ett kortare stycke kring rättstillämpning är att återfinna i avsnitt 2.6.3.

I uppsatsen behandlas enbart skadestånd på grund av kränkning. Således utelämnas nästan all diskussion och redogörelse kring exempelvis ersättning för personskada till följd av brottet köp av sexuell tjänst. Detta omnämns enbart kort i uppsatsens slutdiskussion.

Ämnet för uppsatsen ligger nära många komplicerade moraliska och samhällliga frågeställningar. I detta arbete ligger fokus inte på dessa frågeställningar utan istället på den mer juridiska delen av problematiken. Avgränsningen är motiverad av att andra vetenskaper, så som statsvetenskap, genusvetenskap och rättssociologi, utgör ett bättre verktyg för att behandla just de frågeställningarna. Oundvikligt sammanfaller dessa discipliner till viss del varför denna uppsats på vissa ställen snuddar även vid dessa frågeställningar.

1.5. Disposition

Uppsatsen är indelad i fyra olika avsnitt. Detta avsnitt är tänkt som en introduktion inför vidare läsning. Det andra avsnittet behandlar dels kränkningers ersättning som juridiskt fenomen samt regleringen kring detta, och dels den reglering som finns kring målsägandestatus för prostituerade vid köp av sexuell tjänst samt det lilla som finns reglerat kring kränkningers ersättning till prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst. Det andra avsnittet kan ses som ämnets juridiska bas. I det tredje avsnittet behandlas den ytterst komplexa frågan huruvida man kan påstå eller avgöra om prostituerade blir kränkta vid köp av sexuell tjänst. I den fjärde och avslutande delen finns en avslutande diskussion och uppsatsens slutsatser presenteras.

Andra och tredje avsnittet avslutas med en kortare diskussion och sammanfattning kring avsnittets behandlade ämne.

2. Kränkingsersättning – reglering och syfte

2.1. Kränkingsersättningens syfte

Syftet med kränkingsersättningen är inte, så som vid de andra skadetyperna, att försätta den skadelidande i samma situation som innan skadan uppstod. En ekonomisk kompensation anses inte kunna reparera den känslomässiga skada som uppstått vid en allvarlig kränkning. Istället bör kränkingsersättningen ses som en chans till upprättelse och en hjälp till att återuppbygga självrespekt och självkänsla. Ersättningen ses vidare som en kompensation för de känslor så som skam, rädsla och förnedring som den kränkande handlingen framkallat hos den skadelidande.²

En ytterligare tanke bakom fenomenet kränkingsersättning är att den kränkta personen ska kunna unna sig något extra för att skingra tankarna från det obehag som kränkningen inneburit. Om någon blivit utsatt för en mycket grov kränkning kan ersättningen hjälpa denne att göra nödvändiga förändringar i sin livssituation.³

2.2. Kränkingsersättning i Skadeståndslagen

I SkL 2 kap 3 § stadgas att ”den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära skall ersätta den skada som kränkningen innebär”. Denna typ av ersättning kommer framöver, både i form av skadestånd från gärningsperson och i form av ersättning från brottsoffermyndigheten, att benämnas kränkingsersättning.

I det följande kommer rekvisiten *allvarligt kränker*, *brott*, *angrepp mot person*, *frihet*, *frid och ära* att behandlas närmare. Rekvisitet *brott* är mycket centralt i sammanhanget och kommer därför att behandlas mer ingående.

2.2.1. Allvarligt kränker

Att kränkningen ska vara av allvarlig art är en förutsättning för att ersättning skall utgå. Om kränkningen inte är av allvarlig art anses inte ett sådant lidande ha uppkommit som motiverar ersättning. Huruvida en kränkning är att bedöma som allvarlig ska avgöras med hänsyn till samtliga omständigheter i varje enskilt fall.⁴ Mer om hur denna bedömning görs återfinns nedan under avsnitt 3.1.

2.2.2. Brott

En förutsättning för att kränkingsersättning ska utgå är att ett brott har begåtts mot den skadelidande och för att avgöra detta får man vända sig till den straff- och processrättsliga

---

² Prop. 2000/01:68 s. 48.

³ Prop. 2000/01:68 s. 48.

⁴ Prop. 2000/01:68 s. 49 f.

regleringen som finns på området. Att skaffa sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, det vill säga köp av sexuell tjänst, är i Sverige kriminaliserat sedan 1999 genom den så kallade "sexköpslagen"⁵ och förbudet återfinns nu i BrB 6 kap 11 §. Om ett brott är begånget mot den skadelidande erhåller denne målsäganderätt. För att avgöra huruvida målsäganderätt tillfaller skadelidande måste vägledning tas ur RB där definitionen av målsägande återfinns.

I RB 20 kap 8 § återfinns den så kallade "definitionsregeln" som stadgar att "Målsägande är den, mot vilken brott är begånget eller som därav blivit förnärad eller lidit skada." Här kan utrönas tre rekvisit som nedan kommer att utredas närmare.

Den mot vilket brott är begånget kan tyckas självklart i många typer av brott. I fall av misshandel eller förtal torde det ofta inte vara några problem att avgöra mot vem brottet är begånget. Många gånger ger straffbestämmelsen en anvisning om vem brottet anses vara begånget mot. I alla typer av brott är dock detta inte lika självklart.

I doktrin råder så gott som enighet kring att man vid bestämmandet av målsäganderätt ska ta vägledning från vilket som är brottets utpekade skyddsintresse.⁶

När det gäller rekvisitet den som blivit *förnärad* av brott är detta att anse som mindre betydelsefullt vid bestämmandet av målsägandestatus och begreppet får anses oklart.⁷ Det har i doktrin framförts att det dock ej enbart är tillräckligt att den berörda känner sig förnärad av brottet för att på den grunden åtnjuta målsägandestatus.⁸

Definitionsregeln i RB 20 kap 8 § fanns tidigare i gamla Strafflagens 6 kap där regler om skadestånd på grund av brott behandlades. Flertalet författare har menat på att *skada* i definitionsregeln innebär sådan skada som gärningspersonen var skyldig att ersätta enligt Strafflagens 6 kap samt att begreppet inte skulle tillmätas större betydelse än så.⁹ Bland annat menar Heuman att om en person är skadeståndsberättigad på grund av ett brott som är begånget mot denne på grunden att denne har *lidit skada* av brottet har densamme även vunnit målsäganderätt. Dock kan det inte konstateras att den med rätt till skadestånd alltid vinner målsäganderätt härav. Rätt till skadestånd på grund av brottslig gärning kan således föreligga utan att en målsäganderätt är kopplad därtill. Heuman menar sammanfattningsvis att den som är skadeståndsberättigad på grund av brott även bör få målsäganderätt, såvida särskilda skäl ej föreligger för motsatsen.

---

⁵ Lagen (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster.

⁶ Heuman, Målsägande, s. 35. Här hänvisas till bland andra Agge, Ekelöf, och Olivecrona. Se även Friberg, Kränkningersättning, s. 651.

⁷ Heuman, Målsägande, s. 37.

⁸ Ekelöf, Rättegång, andra häftet, s. 66, Heuman, Målsägande, s. 36 f.

⁹ Heuman, Målsägande, s. 37.

Det har på annat håll framhållits att rekvisitet skada inte ska tillmätas någon större betydelse utan att det istället används som en grund för en mer extensiv tolkning av rekvisitet ”den mot vilken brott är begånget”.¹⁰

Friberg lyfter fram att bara för att någon har erhållit målsägandestatus innebär detta inte att denne per automatik är skadeståndsberättigad samt att en skadeståndsberättigad inte per automatik erhåller målsägandestatus. För att kunna avgöra huruvida någon är så direkt berörd av brottet att denne har utsatts för en kränkingsersättningsgrundande gärning ska en helhetsbedömning av situationen göras. Vid denna bedömning kan målsägandebegreppet fungera som en utgångspunkt.¹¹

Sammanfattningsvis kan sägas att målsägandestatus bör tillmätas stor tyngd vid avgörande av huruvida någon har utsatts för ett sådant brottsligt angrepp som är kränkingsersättninggrundande. När en eventuell målsägandestatus ska avgöras ska det ses till brottets utpekade skyddsintresse.

Med tanke på den stora vikt som läggs vid målsägandestatus vid avgörandet av ett eventuellt kränkingsersättningsberättigande kommer målsägandestatus vid köp av sexuell tjänst att utredas nedan under avsnitt 2.6.2.

2.2.3. Person, frihet, frid eller ära

För att kränkingsersättning ska utgå krävs ett brottsligt angrepp på skadelidandes person, frihet, frid eller ära.

Med angrepp på någons *person* avses angrepp på dennes personliga integritet. Här avses brott som exempelvis misshandel, försök till mord samt våld mot tjänsteman. Ett angrepp på någons *frihet* innebär ett begränsande av den enskildes rörelse- och handlingsfrihet. Aktuella brott avseende angrepp på någons frihet är olaga frihetsberövande och olaga tvång. Brott som angriper den enskildes rätt att få vara i fred och hålla sitt liv privat faller under kategorin angrepp på någons *frid*. Här återfinns bland annat brotten hemfridsbrott, ofredande och olovlig avlyssning. Ett angrepp på någons *ära* är ett angrepp på dennes anseende eller självkänsla. Inom denna kategori faller bland annat ärekränkingsbrotten.¹²

2.3. En objektiv bedömning

Den objektiva bedömningen som nedan kommer att beskrivas är av största vikt för att förstå kränkingsersättningens konstruktion.

---

¹⁰ Ekelöf, Rättegång, andra häftet s. 66.

¹¹ Friberg, Kränkingsersättning, s. 652.

¹² Prop. 2000/01:68 s. 64 f.

Kränkningens ersättning är helt fristående från de andra skadetyperna vilket innebär att det exempelvis inte behöver ha uppstått en person- eller sakskada för att kränkningens ersättning skall utgå.¹³

För att avgöra huruvida en kränkning har skett ska man inte primärt tillmäta den enskildes subjektiva upplevelse av angreppet någon större betydelse, utan istället ska man se till vilken kränkning som typiskt sett uppkommer av just den brottsliga gärningen.¹⁴

När den objektiva, schabloniserade, skönsmässiga bedömningen görs ska denna baseras "på förhärskande etiska och sociala värderingar". Man ska således se "vilken kränkning som typiskt sett kan anses ha uppkommit genom angreppet".¹⁵ Detta innebär att man i det enskilda fallet inte behöver undersöka hur besvären och känslor av kränkning yttrar sig, utan istället ska utgångspunkten vara vilka besvär och känslor av kränkning den skadevållande handlingen vanligtvis kan antas medföra.¹⁶

Skälet till resonemanget bakom denna sorts bedömning är främst att olika människor kan ge uttryck för sin kränkning på olika rättvisande sätt. Då somliga, av olika skäl, inte på ett rättvisande sätt kan beskriva sin kränkning betyder det inte att de blivit mindre kränkta än de personer som på ett tydligt sätt kan redogöra för sin upplevelse. Inte minst ska denna schabloniserade bedömning skydda barn och förståndshandikappade personer som kanske inte på bästa sätt kan ge uttryck för sina upplevelser. Vidare ska denna typ av bedömning förhindra att människor som medvetet, eller omedvetet, överdriver sin upplevelse av kränkning erhåller högre kompensation än de som inte överdriver sin upplevelse.¹⁷

Tillämpningen av denna schabloniserade bedömning ställdes på sin spets i ett rättsfall från Högsta Domstolen från 2007.¹⁸ I fallet hade en treårig flicka utnyttjats sexuellt medan hon sov. Flickan hade inte uppfattat vad som pågick och inte heller hade någon informerat henne om vad som skett i efterhand. Trots detta utdömdes kränkningens ersättning till flickan då sexuella övergrepp av detta slag typiskt sett medför en allvarlig kränkning. Domstolen bortsåg från det skaderekvisit som uppställs i 2 kap. 3 § SkL.¹⁹

---

¹³ Detta förtydligas i prop. 2000/01:68 s. 49.

¹⁴ Prop. 2000/01:68 s. 49.

¹⁵ Prop. 2000/01 s. 51.

¹⁶ Friberg, Kränkningens ersättning, s. 739.

¹⁷ Friberg, Kränkningens ersättning, s. 737 f.

¹⁸ NJA 2007 s. 540.

¹⁹ Hellner, Radetzki, Skadeståndsrätt, s. 79. Fallet är både väl uppmärksammat och kritiserat.

När det gäller vissa yrkesgrupper, som exempelvis poliser, får dessa i sin yrkesutövning antas kunna utstå värre kränkningar än andra. Poliser får räkna med vissa kränkningar i sin yrkesutövning och därför anses de ha bättre beredskap för detta. Genom detta resonemang menar man att en allvarlig kränkning i SkL:s mening inte har ägt rum.²⁰ I NJA 1999 s. 725 blev en polis spottad i ansiktet. Domstolen ansåg, enligt resonemanget ovan, att en allvarlig kränkning inte hade ägt rum.

2.4. Skadelidandes brist på respekt för sin integritet – jämkning?

I SkL 6 kap 1 § finns en medvållanderegeln som innebär att om den skadelidande genom grov vårdslöshet eller med uppsåt medverkar till personskada, alternativt genom vållande²¹ medverkar till sak- eller ren förmögenhetsskada, så kan skadeståndet jämkas. Denna regel är ej tillämplig vid kränkingsersättning.

Någon regel finns inte i SkL när det gäller eventuell jämkning av kränkingsersättning. Dock används en konstruktion som innebär att ersättningen kan nedsättas till ett lägre belopp eller jämkas till noll om den skadelidande inte har värnat om sin integritet på ett sätt som människor i allmänhet skulle göra. Resonemanget som görs innebär i grunden en bedömning av rekvisitet "allvarligt kränker" i SkL 2 kap 3 §. Om den skadelidande inte värnat om sin integritet kan en kränkning genom brottslig gärning ändå inte aktualisera en allvarlig kränkning. I förarbeten till SkL tas exemplet att en person som provocerar fram ett handgemäng och därmed blir misshandlad inte kan ses som allvarligt kränkt av den brottsliga gärningen, misshandeln.²² Inte bara fall av tydlig provokation utan även fall av medvetet risktagande kan aktualisera en jämkning. Vidare poängteras i förarbeten att omständigheterna i det enskilda fallet kan vara speciella och därmed motivera en annan bedömning.²³

Vid bedömningen om en allvarlig kränkning har skett vid sexualbrott ska som regel den skadelidandes uppträdande inte tillmätas någon betydelse.²⁴

---

²⁰ Prop. 2000/01:68 s. 50.

²¹ Med vållande avses här uppsåt samt oaktsamhet som inte är grov. Bengtsson, Strömbäck, s. 394.

²² Prop. 2000/01:68 s. 52. Resonemanget är mycket likt det som förs i förarbetena till BSL. Här hänvisas till prop. 1998/99:41 s.14.

²³ Prop. 2000/01:68 s. 52.

²⁴ Prop. 2000/01:68 s. 66. Här ska noteras att sexualbrotten återfinns i Brottsbalken 6 kap. I detta kapitel finns även brottet köp av sexuell tjänst, 6 kap 11 §.

2.5. Ersättningsordning – hemförsäkring och ersättning från allmänna medel

I de fall personen som begått den brottsliga gärningen inte har medel att täcka sin skadeståndsskyldighet kan skadelidandes eller skadevållarens hemförsäkring, om sådan finns, i vissa fall gå in och täcka skadeståndet.²⁵ I de fall försäkring inte finns, eller de fall då skadan inte täcks av försäkringen, kan brottsskadeersättning utgå till den skadelidande från allmänna medel. Om möjlighet till brottsskadeersättning inte fanns skulle i många fall den skadelidandes ersättning gå förlorad då den skadeståndsskyldige gärningspersonen inte har möjlighet att betala det utdömda skadeståndet.²⁶

Enligt Brottskadelagen (1978:413), framöver förkortad BSL, 2 §, betalas brottsskadeersättning ut i de fall då den skadelidande har blivit allvarligt kränkt genom brott som innefattar angrepp på dennes person, frihet eller frid. Paragrafens täckning är med andra ord densamma som i SkL 2 kap 3 § med undantag för att brottsskadeersättning inte ersätter kränkning som uppstått på grund av angrepp på den skadelidandes ära.²⁷ Brottskadeersättningen för kränkning bestäms enligt reglerna i SkL 5 kap. 6§.²⁸

En särskild myndighet, Brottsoffermyndigheten, har till uppgift att reglera brottsskadeersättningen. De fall som är av principiell betydelse eller annars är av annars större vikt avgörs av en särskild nämnd hos myndigheten.²⁹

Brottsoffermyndigheten framhåller själva att de vid bestämmande av brottsskadeersättning följer skadeståndslagen samt skadeståndsrättslig praxis.³⁰ Myndighetens referatsamling där myndighetens tillämpning redovisas tillmäts, enligt BrOm, betydelse hos verksamma jurister som använder denna som ett arbetsverktyg.³¹ Myndigheten hoppas vidare att deras referatsamling kommer att användas av rättsväsendet, försäkringsbranschen, ideella organisation och enskilda.³² Med denna utgångspunkt

---

²⁵ Friberg, Kränkningersättning s. 400 ff.

²⁶ Hellner, Radetzki, Skadeståndsrätt s. 470.

²⁷ Anledningen till utelämnandet av ersättning för ärekränkning framgår inte av propositionen till lagändringen. Där framkommer enbart att "Brottskadeersättning för kränkning genom brott skall betalas enligt väsentligen samma principer som skadestånd för sådan kränkning. Brottskadelagens bestämmelser om kränkningersättning anpassas till de nya reglerna i skadeståndslagen." Prop. 2000/01:68 s. 57.

²⁸ BSL 5§.

²⁹ BSL 13 §.

³⁰ Brottsoffermyndighetens referatsamling, 2009, s. 7.

³¹ Brottsoffermyndighetens referatsamling, 2009, s.5.

³² Brottsoffermyndighetens referatsamling, 2012, s.5.

kan konstateras att Brottsoffermyndighetens nämnd får en betydelsefull roll när det kommer till utvecklingen av rättstillämpningen i principiella fall.

I de flesta fall följer Brottsoffermyndigheten domstolens bedömning, men gör i vissa fall avsteg då den anser att rättstillämpningen varit felaktig. Detta har bland annat gjorts i ett antal fall gällande kränkningsersättning vid sexuellt utnyttjande av barn då domstolen utdömt skadestånd, men brottsoffermyndigheten har nekat den skadelidande brottsskadeersättning med motiveringen att kränkningen inte varit tillräckligt allvarlig.³³ Här ska noteras att det i BSL finns större utrymme för jämkning av kränkningsersättning än i SkL.³⁴

2.6. Kränkningsersättning på grunden köp av sexuell tjänst – reglering och tillämpning

Någon särskild reglering gällande kränkningsersättning på grunden köp av sexuell tjänst finns inte, liksom specifik reglering saknas gällande kränkningsersättning oavsett vilken brott som ligger till grund. Till skillnad från många andra brott som kan generera kränkningsersättning är dock brottet köp av sexuell tjänst ett särfall då kränkningsersättning på denna grund aldrig dömts ut. Det finns således ingen vägledande praxis och i doktrin finns knappt någonting skrivet. Däremot kan vägledning tas från tre olika propositioner till sexköpslagstiftningen³⁵, från en proposition till SkL³⁶ samt från en offentlig utredning från 2010 vilken utgör en utredning av förbudet av köp av sexuell tjänst³⁷.

2.6.1. Skyddsintresset vid brottet köp av sexuell tjänst

Ovan har konstaterats att det vid bestämmandet av huruvida ett brott har begåtts mot den skadelidande är centralt att se till brottets skyddsintresse. I fallet köp av sexuell tjänst är skyddsintresset tudelat.

I förarbetena till den så kallade "sexköpslagen" redogörs för två skyddsintressen. Dels samhällsintresset där man anser att prostitution är någonting icke önskvärt och dels den enskilde prostituerades svåra situation. Det framhålls att den prostituerade i flertalet fall är "den svagare parten som utnyttjas av andra som vill tillfredsställa sin egen sexualdrift."³⁸ Vidare konstateras att prostituerade ofta lever under mycket svåra sociala förhållanden och att det inte råder någon tvekan

---

³³ Brottsoffermyndighetens referatsamling, 2012, s. 32 ff.

³⁴ Jämför BSL 9 § och SkL 6 kap 1 §.

³⁵ Prop. 1997/98:55, prop 2004/05:45, prop 2010/11:77.

³⁶ Prop. 2000/01:68.

³⁷ SOU 2010:49.

³⁸ Prop. 1997/98:55 s. 104.

om att prostitution medför allvarliga skador för enskilda och att kriminalisering av köp av sexuell tjänst av de anledningarna är önskvärd.³⁹

När sexköpslagen "flyttades" till BrB 6 kap berördes brottets skyddsintresse enbart i förbifarten i propositionen. Där konstaterades att koppleri och brottet köp av sexuell tjänst är brott som motiveras av i stort sett samma skyddsintressen. Vidare konstateras att koppleri är ett brott som inte primärt är utformat som ett brott mot person.⁴⁰ Här framhålls således inte den prostituerade som ett av brottets skyddsintressen, men utesluts inte heller.

I SOU 2010:49 konstateras att prostitution är destruktivt både för samhället och för den prostituerade.⁴¹ 2011 skärptes straffskalan för brottet köp av sexuell tjänst. I propositionen till lagändringen görs samma konstaterande även där:

*"Prostitution är en i vårt samhälle oacceptabel företeelse som medför skador både för den enskilde individen och för samhället i stort."*⁴²

I både SOU 2010:49 och proposition 2010/11:77 har lagstiftaren följaktligen valt att förtydliga de två skyddsintressen som lyftes fram i den första propositionen till sexköpslagen.

Propositionen till "sexköpslagen" har namnet "Kvinnofrid" och dess övergripande syfte var att behandla lagstiftning som rör våld mot kvinnor, prostitution och trakasserier i arbetslivet.⁴³ Inte enbart en kriminalisering av köp av sexuell tjänst behandlas i propositionen utan en översyn av lagstiftning som berör kvinnors frid, rättigheter och integritet görs. Bland annat avhandlas det då nya brottet kvinnofridskränkning. Trots att propositionen har ett uttalat syfte att skydda just kvinnor, bör resonemanget som förs kring just köp av sexuell tjänst vara tillämpligt på alla prostituerade, oavsett könstillhörighet, trots att detta inte uttryckligen anges i propositionen. Med andra ord bör ett av de två skyddsintressena vid brottet köp av sexuell tjänst kunna sägas vara prostituerade oavsett kön.

Friberg menar dock att kränkingsersättning inte bör utgå på grunden köp av sexuell tjänst av den anledningen att brottets skyddsintresse är att skydda allmänna intressen. I sin avhandling *Kränkingsersättning – skadestånd för kränkning genom brott* skriver hon om detta:

---

³⁹ Prop. 1997/98:55 s. 104.

⁴⁰ Prop. 2004/05:45 s. 104.

⁴¹ SOU 2010:49 s. 247.

⁴² Prop. 2010/11:77 s. 6.

⁴³ Prop. 1997/98:55 s. 1.

”En straffbestämmelse av detta slag, som (troligen huvudsakligen) har ett allmänt skyddsintresse där det inte går att utpeka en person som angreppsobjekt, kan typiskt sett inte ligga till grund för kränkingsersättning.”⁴⁴

Här ska noteras två saker som bör lyftas fram av den anledningen att i en av de få domar som finns på området kring kränkingsersättning på grunden köp av sexuell tjänst⁴⁵ och som dessutom är relativt ny, hänvisas till Fribergs uttalande ovan som stöd för att neka kränkingsersättning.⁴⁶

För det första är Friberg inte helt tydlig i sitt konstaterande. Med formuleringar som ”troligen huvudsakligen” och ”typiskt sett” kan ingenting sägas vara hugget i sten. För det andra utkom Fribergs avhandling år 2010, vilket gör att vi kan utgå från att hon vid författandet av avhandlingen inte tagit del av proposition 2010/11:77 eller SOU 2010:49 där den prostituerades möjlighet till målsäganderätt vid köp av sexuell tjänst lyfts fram, möjliggörs och förtydligas. Om Friberg, med hänvisning till proposition 2004/05:45, försiktigt drar slutsatsen att brottets skyddsintresse ”troligen huvudsakligen” är allmänna intressen kan inte alltför mycket vägledning tas från detta idag.

2.6.2. Målsäganderätt vid köp av sexuell tjänst

Av resonemanget ovan i 2.6.1. kan slutsatsen dras att enligt läran om brottets skyddsintresse bör en prostituerad kunna förvärva målsägandestatus vid köp av sexuell tjänst då denne har utpekats som ett av straffbudets skyddsintressen. Även andra källor styrker detta påstående vilket kommer att utvecklas nedan.

Målsäganderätten är relevant i sammanhanget främst då en eventuell målsägandestatus tillmäts stor betydelse vid avgörandet av huruvida kränkingsersättning ska utgå.⁴⁷ Vidare erhåller en målsägande vissa rättigheter. För att få föra talan om enskilt anspråk i samband med åtal, ett så kallat kumulationsmål, krävs inte målsägandestatus. Däremot kan den med målsägandestatus begära att åklagaren utför målsägandes talan om enskilt anspråk samtidigt som den straffrättsliga talan förs.⁴⁸ En målsägande kan även under vissa förutsättningar få ett målsägandebiträde förordnat till sig.⁴⁹

Inledningsvis ska konstateras att brottet köp av sexuell tjänst är inplacerad i BrB 6 kap vilket innebär dels en klassificering som brott mot person (3-7 kap) och dels som ett sexualbrott (6 kap). Dock ska

---

⁴⁴ Friberg, Kränkingsersättning, s. 576.

⁴⁵ Göta Hovrätt, Målnummer T 2240-10, s. 4, 2011-10-24.

⁴⁶ Mer om rättsfallet nedan i 2.6.3.

⁴⁷ Se avsnitt 2.6.1.

⁴⁸ Friberg, Kränkingsersättning, s. 237.

⁴⁹ Se lag (1988:609) om målsägandebiträde.

ingen vägledning tas ur denna kategorisering när det ska avgöras huruvida en målsäganderätt föreligger.⁵⁰

I propositionen till senaste lagändringen gällande köp av sexuell tjänst diskuteras frågan huruvida den prostituerade ska erkännas målsäganderätt. Här hänvisas till RB 20 kap 8 § och konstateras att det avgörande för målsäganderätten är huruvida brottet är begånget mot personen samt om denne har blivit förnärad eller lidit skada av brottet. Några remissinstanser påpekade att bedömningen kunde bli besvärlig med enbart RB 20 kap 8 § som vägledning men regeringen framhöll att denna problematik inte är unik för just brottet köp av sexuell tjänst utan att liknande svårigheter uppstår vid bedömningen av målsäganderätten vid exempelvis brottet koppleri. Vidare låg det inte inom just det lagstiftningsärendet att se över den nämnda regeln i RB.⁵¹ I propositionen fastslogs vidare att det i varje fall ska göras en bedömning av huruvida den prostituerade ska tillerkännas målsäganderätt:

”Regeringen delar därmed utredningens bedömning att frågan om en person som utfört en sexuell tjänst har ställning som målsägande eller vittne vid köp av sexuell tjänst måste prövas och avgöras i varje enskilt fall.”⁵²

Denna inställning kommer även till uttryck i den offentliga utredning som gjordes 2010 vilken är en utvärdering av kriminaliseringen av köp av sexuell tjänst.

”Även om brottet uppfattas som ett brott mot allmän ordning och därmed som ett brott mot staten, kan den som utnyttjats vara målsägande i de fall då denne av särskilda skäl, framför andra personer, är så direkt berörd av brottet att hon eller han blivit förnärad av det. Brottet kan då anses vara i så hög grad riktat mot en enskild person att hon eller han är målsägande.”⁵³

Vidare sägs att:

”En prövning får göras i särskilt fall av om en person är så direkt berörd av brottet att hon eller han bör betros med att utöva den offentliga funktion en strafftalans innebär.”⁵⁴

Åklagarmyndigheten vänder sig i ett yttrande över SOU 2010:49 mot att en individuell prövning av målsägandestatus ska göras i varje enskilt fall av köp av sexuell tjänst. Myndigheten förespråkar istället att målsäganderätt i alla fall ska tillfalla den som sålt sexuella tjänster.⁵⁵

---

⁵⁰ Prop. 2010/11:77 s. 14.

⁵¹ Prop. 2010/11:77 s. 15.

⁵² Prop. 2010/11:77 s.15.

⁵³ SOU 2010:49 s. 250.

⁵⁴ SOU 2010:49 s. 250 f.

⁵⁵ Perklev, Sterup, Yttrande över SOU 2010:49.

2.6.3. Kränkingsersättning på grunden köp av sexuell tjänst – tillämpning

Kränkingsersättning på grunden köp av sexuell tjänst har, mig veterligen, aldrig utdömts. Däremot har kränkingsersättning utdömts i mål där brottsoffret är under 18 år och åtalet rubriceras köp av sexuell handling av barn.

Polis och åklagare verkar inte arbeta aktivt med frågan om kränkingsersättning på grunden köp av sexuell tjänst då frågan aldrig prövats, vilket kan anses vara rimligt då rättsfrågan är att betrakta som oklar.

I en dom från Göta Hovrätt⁵⁶ nekades målsäganden kränkingsersättning på grunden köp av sexuell tjänst av den anledningen att brottet köp av sexuell tjänst vanligen inte är "ett sådant brott som motiverar rätt till kränkingsersättning". Som enda stöd för detta uttalande hänvisas till det korta stycke som Friberg skrivit om frågan i "Kränkingsersättning". Enligt resonemanget ovan i 2.6.1. bör Fribergs resonemang inte tillmätas någon större vikt då förtydliganden från lagstiftaren har kommit sedan Friberg skrev sin avhandling. Då Fribergs korta uttalande är det enda rätten stödjer sig på för att neka kränkingsersättning på grunden köp av sexuell tjänst bör inte heller denna dom kunna tillmätas någon betydelse.

2.7. Diskussion

Det främsta problemet med kränkingsersättning till prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst är den objektiva, schabloniserade bedömning som ska göras av den typiska kränkningen vid ett särskilt brott. Att göra en objektiv, schabloniserad bedömning av en kränkning är i typfallet svårt. I fallet köp av sexuell tjänst är det desto svårare då, som ovan nämnts och som framöver kommer att diskuteras, prostitution är någonting väldigt komplext och vars aktörer inte enkelt kan placeras in i schabloniserade bedömningar. Mer om denna problematik i avsnitt 3 nedan.

Vi har att göra med två regelsystem som i detta fall inte är kompatibla. På ena sidan har vi kränkingsersättningens regelsystem med fokus på den skadegörande handlingen samt en objektiv bedömning av kränkningen, medan den i straffrätten inkluderade målsäganderätten istället fokuserar på den drabbade och utgår från en subjektiv bedömning av dennes utsatthet. Denna problematik omöjliggör en friktionsfri tillämpning av kränkingsersättning till prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst.

Att vissa yrkesgrupper får anses kunna tåla grövre kränkningar än andra ska inte tillmätas någon betydelse i fallet köp av sexuell tjänst. Detta då prostitution inte är ett erkänt yrke.

---

⁵⁶ Målnummer. T 2240-10, s. 4, 2011-10-24.

Frågan om huruvida ersättning för kränkning på grunden köp av sexuell tjänst eventuellt ska nedsättas eller jämkas till noll är högst relevant.

I förarbetena till den så kallade sexköpslagen har man valt att lagstifta enligt linjen att köp av sexuell tjänst är en del av mäns våld mot kvinnor. Lagstiftaren har, som ovan diskuterats, valt att se den prostituerade som skyddsvärd eftersom denne inte är i stånd att värna om sin integritet.

Då detta resonemang tillämpas på frågan om eventuell nedsättning eller jämkning till noll på grund av att den prostituerade inte har värnat om sin integritet bör konsekvens i lagstiftarens värderingar och motiv vara eftersträvansbart. En konsekvens av detta blir rimligen att kränkingsersättning inte bör nedsättas eller jämkas i detta fall då den prostituerade inte har någon möjlighet att värna om sin integritet.

En sådan tillämpning skulle även vara i linje med tanken kring att nedsättning eller jämkning av kränkingsersättning aldrig blir aktuell vid sexualbrott.

Avseende skyddsintresset samt målsäganderätt vid köp av sexuell tjänst ska sammanfattningsvis sägas att lagstiftaren i sina motiv har intagit ståndpunkt för den prostituerades utsatthet och anser att denna befinner sig i en så pass utsatt situation att målsägandestatus kan bli aktuell. Att lagstiftaren valt att till viss del utpeka den prostituerade som brottets skyddsintresse samt tagit ställning i frågan om den prostituerades utsatthet bör läggas på minnet inför fortsatt läsning.

3. Blir prostituerade kränkta vid köp av sexuell tjänst?

Inledningsvis ska påminnas om att kränkingsersättning till prostituerade självklart kan utgå, men inte på grunden brottet köp av sexuell tjänst. Kränkingsersättning utgår för andra brott som begås i samband med brottet köp av sexuell tjänst, så som koppleri, misshandel och våldtäkt. Det som utreds här är däremot huruvida kränkingsersättning kan utgå på grunden brottet köp av sexuell tjänst, helt fristående från andra eventuella brottsliga gärningar riktade mot den prostituerade.

Frågan blir således nu huruvida den prostituerade kan anses ha blivit allvarligt kränkt genom brottet köp av sexuell tjänst samt ifall detta brott innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära. Ifall detta är fallet bör kränkingsersättning utgå.

I de fall den prostituerade kan anses vara så pass direkt berörd av brottet att den prostituerade blivit förnärad av brottet skall den prostituerade förvärva målsägandestatus och därmed anses vara skadelidande.⁵⁷

För att avgöra huruvida en allvarlig kränkning har skett eller inte ska hänsyn inte primärt tas till den skadelidandes subjektiva känsla av kränkning utan istället ska bedömningen grundas i vad som typiskt sett utgör en kränkning vid det specifika brottet.⁵⁸ En någorlunda objektiv bedömning ska således göras. Men för att i första fallet kunna avgöra vad som typiskt sett utgör en kränkning vid köp av sexuell tjänst måste hänsyn tas till hur de prostituerade upplever situationen när någon köper sexuella tjänster av dem.

Nedan kommer i första hand att redogöras för vad en allvarlig kränkning egentligen är för att kunna avgöra huruvida en sådan sker vid köp av sexuell tjänst. Sedan kommer en kort redogörelse över hur marknaden ser ut för sexuella tjänster i Sverige och därefter ett försök att utreda hur prostituerade upplever situationen när en gärningsperson köper sexuella tjänster av dem. Avsnittet avslutas med diskussion och ett försök till att dra några generella slutsatser.

3.1. Vad är en allvarlig kränkning?

För att kunna avgöra huruvida en prostituerad blir kränkt⁵⁹ vid köp av sexuella tjänster krävs en definition av ordet "kränkning". I förarbeten till skadeståndslagen beskrivs en ersättningsgill kränkning, det vill säga en allvarlig kränkning, som en kränkning som uppstått genom ett angrepp som framkallat vissa slags känslor hos den skadelidande. Känslor som omnämns är känslor av rädsla, förnedring, skam eller liknande sådana.⁶⁰ Kränkningen i SkL:s mening är sådan kränkning som består av negativa känslor som uppstår momentant under angreppet, helt frikopplat från de eventuella bestående men som uppkommer efter kränkningen. Dessa bestående men kan istället komma att ersättas genom en klassificering som personskada.⁶¹

De i propositionen ovan nämnda känslorna korrelerar väl till SkL 5 kap 6 § där det stadgas vad som särskilt ska beaktas vid bestämmandet av kränkningens storlek. Det ska särskilt beaktas om handlingen:

1. "haft förnedrande eller skändliga inslag,
2. varit ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa,

---

⁵⁷ SOU 2010:49 s. 250. Se även avsnitt 2.6.2. ovan.

⁵⁸ Se ovan avsnitt 2.3.

⁵⁹ Framöver kommer enbart begreppet "kränkt" att användas. Med det avses kränkt i SkL:s mening, d.v.s. allvarligt kränkt.

⁶⁰ Prop. 2000/01 s. 48.

⁶¹ Friberg, Kränkningens ersättning, s. 372 f.

3. riktat sig mot någon med särskilda svårigheter att värja sin personliga integritet,
4. inneburit missbruk av ett beroende- eller förtroendeförhållande, eller
5. varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet.”

Vid brottet köp av sexuell tjänst kan antas att de fyra första punkterna skulle kunna bli aktuella. Den femte punkten, om handlingen varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet, bör man kunna utgå från att den i de allra flesta fall inte blir aktuell då gärningspersonen får antas inte vilja rikta uppmärksamhet mot sitt köp av sexuella tjänster. SkL 5 kap 6 § definierar inte vad som utgör en kränkning, men med tanke på sambandet till de ovan beskrivna känslorna kan dessa punkter ses som en indikation på vad som ska tas hänsyn till vid bedömningen av huruvida en kränkning har uppstått.

3.2. Hur ser marknaden för sexuella tjänster ut?

När frågan om kränkingsersättning till prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst diskuteras möts man ofta av påståenden om ”den typiska prostituerade”. Vissa hävdar med full styrka att alla prostituerade är offer som befinner sig i en vidrig tvångssituation medan andra hävdar med samma säkerhet att marknaden för sexuella tjänster till stor del består av kvinnor och män som helt frivilligt säljer sexuella tjänster. Dessa påstås vara ”helt vanliga människor” som är ute efter kicken eller bara lite extra pengar för att unna sig något extra. Ofta hörs även hänvisningar till så kallade ”lyxprostituerade” med egna hemsidor på nätet där den prostituerade självständigt utan mellanhänder enkelt kan tjäna stora summor pengar och välja och vraka mellan olika kunder.

Väldigt sällan stöds dessa båda ståndpunkter med några faktiska källor som visar på påståendets riktighet utan istället förs en form av anekdotisk bevisföring. För att kunna avgöra huruvida prostituerade kan anses bli kränkta eller anses vara brottsoffer vid köp av sexuell tjänst behövs kunskap kring prostitutionen som samhällsfenomen. Därav den korta redogörelsen nedan.

Det är omöjligt att kunna redogöra för några exakta sanningar när ett försök att kartlägga köp av sexuella tjänster görs vilket ofta påpekas i olika undersökningar kring fenomenet. Även i de rapporter som används som utgångspunkt nedan påpekas detta.

3.2.1. Omfattning och uttrycksformer

Prostitution och därmed köp av sexuella tjänster finns i olika former. De vanligaste formerna kan sägas vara gatuprostitution, prostitution via internet och på mindre synliga arenor så som olika massageinstitut, så kallad inomhusprostitution.

År 2007 angavs gatuprostitutionen i storstadsregionerna Stockholm, Göteborg och Malmö omfatta ca 300 personer.⁶² Prostitutionen via internet har ökat kraftigt de senaste åren. Kompetenscenter Prostitution i Malmö anger att antalet annonser där sexuella tjänster erbjuds mellan 2008 och 2009 dubblerades.⁶³ I Socialstyrelsens kartläggning från 2007 påträffades 301 personer som erbjöd sexuella tjänster mot betalning på 299 olika webbsidor.⁶⁴ Inomhusprostitution var mycket utbredd på 1990-talet och förekommer fortfarande. I vilken omfattning är dock oklart.⁶⁵

3.2.2. Vem säljer sexuella tjänster?

Rikskriminalpolisens IT-brottssektion undersökte år 2008 annonser på internet där sexuella tjänster mot betalning erbjöds. De fann då 417 personer som erbjöd dessa tjänster, varav 376 var kvinnor, 31 var män och 10 var transexuella.⁶⁶

Olika individers erfarenhet av sexbranschen utvecklas nedan i avsnitt 3.3.

3.2.3. Vem köper sexuella tjänster?

Mellan år 1999-2008 lagfördes 648 personer för köp av sexuell tjänst i Sverige. Samtliga 648 personer var män.⁶⁷ Även i de fall då personen som säljer sex är man är köparen som regel också man.⁶⁸

År 1998 svarade 12,7 procent av de män över 18 år som tillfrågades i en enkät från Statens Folkhälsoinstitut ja på frågan om de någon gång köpt sexuella tjänster. Detta skulle innebära att 1 av 8 män, eller annorlunda uttryckt 400 000 män, i Sverige skulle ha köpt sexuella tjänster. I en senare studie är siffran som anges istället 8 procent. Vid genomförandet av den senare studien hade dock köp av sexuella tjänster blivit kriminaliserat och det diskuteras i studien om siffran kan vara missvisande då andelen som vill prata om sina köp av sexuella tjänster har minskat.⁶⁹ Det framgår inte heller om dessa köp skedde i Sverige eller i något annat land.

3.3. Upplevelsen av att sälja sexuella tjänster

Att fånga den typiska momentana upplevelsen av att sälja sexuella tjänster är en omöjlighet, på samma sätt som att fånga den typiska upplevelsen av att bli utsatt för vilket brott som helst. Utmaningen blir dock desto större när det gäller en bedömning av just upplevelsen av att sälja sexuella tjänster då spannet mellan den så kallade "lyckliga horan" och de individer som lever under nästintill slavliknande förhållande är enormt.

---

⁶² Holmström, Skillbrei, Prostitution i Norden, s. 306.

⁶³ SOU 2010:49 s. 110.

⁶⁴ Kännedom om prostitution, Socialstyrelsen, s. 50.

⁶⁵ SOU 2010:49 s.111 ff.

⁶⁶ SOU 2010:49 s. 110.

⁶⁷ SOU 2010:49 s. 202.

⁶⁸ SOU 2010:49 s. 115.

⁶⁹ Holmström, Skillbrei, Prostitution i Norden, s.313.

Det är de personer som har egen erfarenhet av att sälja sexuella tjänster som kan veta hur den momentana upplevelsen under själva akten⁷⁰ är varför det är avgörande för rättsproblemen kring detta särfall av kränkingsersättning att se till deras berättelser.

Det som kan göras är en återgivning av hur olika personer beskrivit sin egen upplevelse av att sälja sexuella tjänster och därefter försöka finna en majoritet, eller åtminstone ett mönster i upplevelserna. Ett ansats till just detta följer nedan.

Det finns omfattande forskning kring vilka personer som ofta återfinns i prostitution. Det rör sig ofta om människor med en otrygg uppväxt med dålig kontakt med vuxna människor, människor som ofta blivit utsatta för sexuella övergrepp i tidig ålder och människor med olika typer av missbruksproblem. Många gånger föreligger en kombination av problematiken beskriven ovan.⁷¹ Det finns även mycket forskning kring hur prostituerade mår efter det att de sålt sex.

I en omfattande studie av prostituerade i nio länder framkom att 68 % av de prostituerade som ingick i studien uppfyllde kriterierna för posttraumatisk stress och deras symptom var lika påtagliga, eller mer påtagliga, än bland annat våldtäktsoffer, vietnamveteraner eller flyktingar som flytt från statsorganiserad tortyr.⁷²

Denna typ av forskning finns inte i Sverige men psykologer och psykiatriker som arbetar med före detta prostituerade i Sverige vittnar om att ovan beskrivna symptom är vanligt förekommande. Bland symptomen de pekar på återfinns bland annat ångest- och panikattacker, allvarliga depressioner, problem med impuls kontroll, självdestruktiva beteenden och självmordsbenägenhet.⁷³

Det som är avgörande för huruvida kränkingsersättning bör utgå är däremot inte om den skadelidande mår dåligt innan det brottsliga angreppet eller vilka eventuella skador som visar sig efter det brottsliga angreppet. Det avgörande är kränkningen i angreppstunden. Nedan följer en redogörelse från olika personers⁷⁴ berättelser av deras upplevelse av att sälja sexuella tjänster.

3.3.1. Den lyckliga horan

Petra Östergren har skrivit boken *Porr, horor och feminister* där ambitionen är att ge en mer nyanserad bild av prostitution än den, enligt Östergren, rådande uppfattningen i samhället att alla

---

⁷⁰ Med "akten" avses här när den sexuella tjänsten utförs i utbyte mot pengar. Jag vill i detta sammanhang undvika ord så som "angreppet".

⁷¹ Waltman, Sweden's prohibition of purchase of sex: The law's reasons, impact and potential, s. 451 f.

⁷² Waltman, Sweden's prohibition of purchase of sex: The law's reasons, impact and potential, s. 452.

⁷³ Waltman, Sweden's prohibition of purchase of sex: The law's reasons, impact and potential, s. 452.

⁷⁴ Samtliga beskrivningar nedan härrör från kvinnor och inte män som har sålt sexuella tjänster. Anledningen härav är att jag inte lyckats finna några utsagor från manliga prostituerade då mycket forskning kring prostitution fokuserar på kvinnlig prostitution.

prostituerade är offer. Hon har träffat några prostituerade som är nöjda med sin situation och som vill berätta om den. Kvinnorna ser inte sig själva som offer och inte upplever någon kränkning.

Östergren skriver om hur urvalet av kvinnor hon har valt att träffa gått till.

”De flesta sexsäljare jag träffat har inte främst dåliga erfarenheter av prostitutionen. Inte heller har de befunnit sig i tvångsliknande situationer. Att jag inte försökt få kontakt med denna grupp sexsäljare beror på flera saker. Kvinnor som utsätts för hot och far illa av prostitution behöver i första hand kompetent praktisk och känslomässig hjälp. De behöver inte konfronteras med ännu en forskare eller journalist som ska rota i deras liv. Det kan göra mer skada än nytta. Inte heller skulle denna typ av intervjuer hjälpa mitt arbete. Jag har velat få reda på vad sexsäljare tycker och tänker, inte dokumentera hur kvinnor kan skadas av prostitutionen. Så istället för att göra intervjuer med sexsäljare med främst dåliga erfarenheter har jag tagit del av berättelser och åsikter som redan finns dokumenterade.”⁷⁵

Vidare skriver Östergren:

”Det finns människor i sexbranschen som inte är där av fri vilja och som mår mycket dåligt. Detta är dokumenterat och dessa berättelser är viktiga. Att jag inte går in mer på det här i boken beror på att dessa berättelser är så gott som de enda som förekommer i Sverige – och för att det inte går att förstå och diskutera prostitutionen i all dess komplexitet om inte kvinnor med helt andra erfarenheter också kommer till tals.”⁷⁶

Nedan kommer några utvalda citat från dessa kvinnor att redogöras för. Syftet med redogörelsen är att visa på deras momentana upplevelse vid själva akten.

Pernilla berättar om sin upplevelse:

”När man skalar av allting finns faktiskt en närhet. Det som sker mellan mig och kunden är ett väldigt mänskligt möte, något som uppkommer just för att vi inte känner varandra. Det finns inga problem, funderingar och sådär, utan två människor möts och sen går dom därifrån. Inga krav.”⁷⁷

En annan kvinna, Lilian, berättar om hur hon ibland upplever sina sexuella möten med kunder:

”Jag tycker att mitt arbete har andliga dimensioner. Det kan vara allt från väldigt triviala vardagsknull till att man hamnar på förklaringsberget där allting bara är upphöjt och man svävar och det här med tid och rum, ja det bara upphör, och man vill att det aldrig ska ta slut. Det kan hända den

---

⁷⁵Östergren, Porr, horor och feminister, s. 168.

⁷⁶Östergren, Porr, horor och feminister, s. 169.

⁷⁷Östergren, Porr, horor och feminister, s.171 f.

första gången och det kan hända flera gånger. Ibland händer det med mina tråkigaste kunder – och så blir det en nytändning. Jag har ett kriterium när det är som allra, allra bäst. Det är när man efteråt är alldeles genomlycklig och utmattad, när man faller i sömn i varandras armar, en liten, liten mikrosömn, och när man vaknar upp känns det som om hela världen har förändrats.”⁷⁸

För Östergren har dessa kvinnor även berättat om hur de upplever sin situation mer generellt. Pernilla ovan berättar:

”Ber man inte om hjälp att hamna någon annanstans så, ja då ska man inte släpas från sin position i livet utav någon som inte ens har frågat om dom får.”⁷⁹

En ytterligare kvinna, Karin, svarar på frågan om hon inte tycker det är förnedrande att sälja sex:

”Nä! Jag bestämmer. Jag tycker hellre att dom ska vara förnedrade som betalar. Varför ska dom säga att kvinnan är förnedrad, det är ju mannen som går och betalar för en sån sak.”⁸⁰

3.3.2. Den utnyttjade prostituerade

Till skillnad från de kvinnor Östergren har pratat med finns de som uttrycker en diametralt motsatt ståndpunkt. I Sverige verkar inte mycket forskning kring just detta ha gjorts⁸¹, men internationellt finns forskning att tillgå. Det första citatet nedan kommer från en prostituerad kvinna som är citerad i en artikel skriven av Melissa Farley, klinisk psykolog som forskar kring prostitution och dess effekter för de involverade.

“Every day I was witness to the worst of men. Their carelessness and grand entitlement. The way they can so profoundly disconnect from what it is they're having sex with... . There was a system in place that was older and stronger than I could begin to imagine. Who was I? I was just a girl. What was I going to do about it. If I had any power I would make it so that nobody was ever bought or sold or rented.”⁸²

Nästa citat kommer från artikeln “Confronting the Liberal Lies About Prostitution”.

“The central flaw in the sexual liberals’ analysis is that it ignores survivors of prostitution who have testified repeatedly that they did not experience prostitution as a career. Survivors have described the act of prostitution as “disgusting”, “abusive” and “like rape”, and explained that they learned to cope

---

⁷⁸ Östergren, Porr, horor och feminister, s. 198.

⁷⁹ Östergren, Porr, horor och feminister, s. 174.

⁸⁰ Östergren, Porr, horor och feminister, s. 185.

⁸¹ Dock pågår nu forskningsprojektet ”Prostitutionens skilda villkor” på Malmö Högskola. I projektet ingår bl.a. en avhandling av doktorand Anna Hulusjö. Projektet finansieras av BrOM.

⁸² Farley, What We Must Not Know in Order To Keep the Business of Sexual Exploitation Running Smoothly, s. 129.

*with it by disassociating themselves from their bodies or by using drugs and alcohol to numb physical and emotional pain.*⁸³

Här ska de prostituerades egna ord "disgusting", "abusive" och "like rape", särskilt lyftas fram.

3.3.3. Lycklig eller utnyttjad, vågar vi generalisera?

Östergren menar att den rådande bilden, från media och generellt i samhället, är att den lyckliga horan inte existerar och att den enda bilden som visas är den av den olyckliga, utnyttjade prostituerade. Jag kan inte hålla med.

Under arbetet med denna uppsats har många jag mött villigt diskuterat frågan huruvida prostituerade kan, bör eller ska ses som kränkta brottsoffer. Den stora majoritetens första reaktion på påståendet att en prostituerad eventuellt kan vara berättigad till kränkningssersättning har varit: "Men vaddå kränkt? Man kan väl inte bli kränkt om man ställer sig där frivilligt?"

Uppenbarligen finns prostituerade som trivs med det de jobbar med, men vi vet ingenting om hur många de är, eller hur stor andel av alla prostituerade som känner på detta vis.

I framställningen ovan redogörs för fall som är diametralt motsatta. Detta är för att visa på vilket brett spann som finns just när det gäller en eventuell upplevelse av kränkning just vid brottet köp av sexuell tjänst. Däremot ska vi inte glömma att mellan dessa helt motsatta upplevelser finns en gråskala där de flesta med stor sannolikhet ryms.

Att ta sig an och försöka förstå prostitution och dess aktörer på ett genomgående vis ryms inte inom ramarna för denna uppsats. Det jag kan redogöra för är min erfarenhet av att tala med människor som har arbetat under en längre tid med dessa frågor.

I samtal med Karin Dahlborg, socialsekreterare på Prostitutionsgruppen i Göteborg, utkristalliserades för mig en mer nyanserad bild av prostitution där ett alternativ att se på prostitution är som en växelverkan mellan olika maktpositioner.

Dahlborg menade att det finns prostituerade som upplever sig starka och maktfulla när de säljer sexuella tjänster. Det är i dessa lägen de har makt, det är nu de kan bestämma. De kan bestämma när, hur och var, och de njuter av makten. Frågan man måste ställa sig här är dock varför dessa personer måste sälja sex för att uppnå en känsla av makt och kontroll? Antagligen eftersom de i alla andra situationer är mycket maktlösa. Det kan således vara så att den prostituerade är i en socialt utsatt situation i vanliga fall, mår dåligt av detta och för att åtgärda sin maktlöshet väljer att ta

---

⁸³ Giobbe , Confronting the Liberal Lies About Prostitution , s. 121.

kontroll genom att sälja sexuella tjänster. I detta ögonblick av makt och kontroll känner den prostituerade sig inte det minsta kränkt. Det är nu hen mår som bäst.

I många fall, menar Dahlborg, är prostitution ett ångestdämpande medel. På samma sätt som människor väljer att skära sig, svälta sig, hetsäta eller ta droger fungerar försäljning av sexuella tjänster som ett självdestruktivt, ångestdämpande medel. De personer som använder sig av prostitution på detta vis mår således bättre under akten än innan. När någon köper sexuella tjänster av dem tas fokus från den smärta de försöker undfly. Av den anledningen mår den som säljer sex bättre momentant under själva sexköpet. Detta innebär dock inte att försäljning av sexuella tjänster i långa loppet innebär en förbättring av den prostituerades mentala hälsa eller välmående. Omfattande forskning visar på motsatsen.⁸⁴ Trots detta kommer vi inte ifrån att en kränkning, vid själva akten, inte uppstår. Känslor av kränkning, så som rädsla, förnedring och skam, uppkommer istället efter akten.

Många som säljer sex lider av psykisk ohälsa. Dahlborg tog exemplet en prostituerade som är manodepressiv. Under dennes maniska perioder säljer personen mycket sex, som en form av flykt. När den depressiva perioden slår till mår hen mycket dåligt över vad hen gjorde under sina maniska perioder. Men faktum kvarstår, den upplevda kränkningen uppkom efter försäljningen av sexuella tjänster, inte under tiden.

I samtal med prostitutionsforskare Anna Hulusjö ställde jag den naiva frågan huruvida Hulusjö trodde att den typiska prostituerade i det typiska sexköpet av den typiska sexköparen känner sig kränkt. Svaret blev, givetvis, att det är en omöjlig fråga att svara på. Däremot har alla de prostituerade Hulusjö träffat och intervjuat någon gång känt sig kränkta. Det innebär dock inte, i enlighet med Dahlborgs exempel ovan, att den prostituerade känner sig kränkt under själva angreppsögonblicket. Hulusjö berättade även om att dessa kränkta individer skaffar sig alla möjliga "coping-mekanismer" för att orka med. Hon menar på att det är vanligt att dessa individer befinner sig i en mycket sårbar situation där det är vanligt att intala sig själv, och andra, att prostitution är ok och att man mår bra.

Vad Hulusjö, liksom Dahlborg, ville poängtera var framförallt prostitutionens komplexitet. Hulusjö menar på att de flesta av oss är bara förmögna att se två typer av prostituerade, offret och horan. Offret är en passiv, oskyldig person som fallit offer för en människohandlare eller är minderårig,

---

⁸⁴ Se ovan avsnitt 3.3.

medan horan aktivt och frivilligt utsätter sig för prostitution. I denna förenklade bild finns det bara utrymme för att se ”offret” som ett brottsoffer i lagens mening.⁸⁵

3.4. Diskussion

Av den kunskap jag hunnit ta åt mig kring prostitution och dess aktörer är den enda slutsats jag vågar dra att prostitution är någonting väldigt komplext och att de prostituerade i allra högsta grad inte är en homogen grupp, utan snarare en heterogen icke-grupp. Det är, åtminstone med den begränsade forskning som idag finns, omöjligt att generalisera kring hur den typiska upplevelsen av att sälja sex ter sig.

Det är av intresse att koppla detta till att bedömningen av huruvida kränkingsersättning ska utgå ska grundas på förhärskande sociala och etiska värderingar kring hur den typiska kränkningen vid en viss typ av brott ser ut. Det är motiverat att fundera över vilka dessa värderingar faktiskt är, om de ens existerar. Sett till lagstiftarens motiv till sexköpslagstiftningen kan de förhärskande sociala och etiska värderingarna vara att prostituerade är en utsatt grupp som köps av en starkare part för att tillfredsställa dennes egen sexualdrift. Sett till rättstillämpning i frågan verkar rätten däremot anse att de förhärskande sociala och etiska värderingarna är att prostituerade inte blir kränkta vid köp av sexuell tjänst.

Tanken är att dessa värderingar ska komma från någon slags allmänhet som ska tänka sig in i olika brott och känna efter huruvida en kränkning typiskt sett uppstår vid ett specifikt brott. Just brottet köp av sexuell tjänst bör här behandlas annorlunda då den stora massan enbart efter upplysning och med svårighet kan sätta sig in i känslan av att bli köpt för pengar. Kränkingsfrågan vid köp av sexuell tjänst är en mycket mer komplex fråga än vid andra brott, så som exempelvis misshandel.

Hur människor hamnar i prostitution är även det en intressant fråga. Som ovan redogjorts för är det exempelvis vanligt att prostituerade har en problematisk barndom. Däremot vill jag uppmärksamma att dessa faktorer, de prostituerades bakgrund, inte bör tillmätas någon större betydelse vid avgörandet av huruvida en prostituerad ska ses som ett brottsoffer eller blir kränkt vid brottet köp av sexuell tjänst. Om alla människor med en problematisk barndom skulle anses mer sårbara än andra människor, så får vi svårigheter att dra en gräns någonstans. Det ligger inte alltför långt bort att då

---

⁸⁵ Gällande prostitutionens komplexitet samt de olika roller prostituerade intar eller blir påtvingande stöds Dahlborgs och Hulusjös berättelser av artikeln *Prostitute identities* av Joanna Phoenix. Phoenixs artikel är en av de få artiklar jag funnit där författaren inte redan från start har placerat in den prostituerade i ett fack och därefter argumenterar och presenterar fakta därefter. Istället beskrivs en rad olika faktorer som spelar in prostitutionens komplexitet och vilka förhållande som gör att kvinnor stannar kvar i prostitution.

börja fundera över om inte narkotikamissbrukaren med en problematisk uppväxt, som i lagens mening är en brottsling, är att anse som ett kränkt brottsoffer i relation till knarklangaren hen är beroende av.

Med tanke på prostitutionens komplexitet som ovan redogjorts för är det, som sagt, omöjligt att i dagsläget fastställa den typiska kränkningen som uppkommer. Däremot skulle det vara rimligt att ta vägledning från den forskning som finns kring vilka som hamnar i prostitution samt hur dessa individer mår efter prostitution. Forskning visar, som ovan redogjorts för, att flertalet som befinner sig i prostitution mår mycket dåligt och lider ofta av bland annat posttraumatisk stress. En inte alltför långt dragen slutsats skulle vara att om en människa mår väldigt dåligt efter ett sexköp så var det sexuella mötet med stor sannolikhet inte välgörande utan antagligen det motsatta. Om det kan konstateras att en människa märkbart mår sämre efter ett sexuellt möte ligger det nära till hands att en kränkning har ägt rum.

Här bör även förtydligas att de fall där exempelvis posttraumatisk stress eller andra påvisbara skador kan uppvisas på grund av ett sexköp är den prostituerade berättigad till skadestånd för personskada. Att rättssystemet däremot inte behandlar denna typ av eventuella ersättningskrav är i sig en väldigt intressant fråga som, återigen, tyvärr inte ryms inom ramen för denna uppsats.

Sammanfattningsvis kan sägas att det vid avgörandet av huruvida en kränkning har ägt rum ska ses till den *momentana* upplevelsen av kränkning. Det ska även konstateras att denna upplevelse med stor sannolikhet ser väldigt olika ut för olika personer, samt att de enda som kan uttala sig kring hur denna upplevelse ter sig bör givetvis vara de prostituerade själva.

4. Slutdiskussion

I arbetet med denna uppsats har jag primärt kommit fram till tre slutsatser, låt oss för tydlighetens skull kalla de två första "Sorteringskuben" och "Vägskalet". De båda slutsatserna kommer att behandlas nedan.

Därefter presenteras den tredje slutsatsen som består i fyra möjliga lösningsförslag på de problem som behandlas i "Sorteringskuben" och "Vägskalet". Slutligen avhandlas några avslutande reflektioner.

Syftet med denna uppsats var att göra en probleminventering gällande de juridiska svårigheter som uppstår kring kränkingsersättning till den prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst. Ambitionen har också varit att därefter presentera möjliga lösningar på de problem som påträffats.

Det primära problemet som identifierats är att det med stor sannolikhet finns individer som har blivit allvarligt kränkta genom brottet köp av sexuell tjänst som inte erhåller kränkningersättning. Därtill kommer flera relaterade problem.

Det främsta relaterade problemet är att vi har att göra med två icke-kompatibla regelsystem, reglerna som omgärdar kränkningersättningen samt straffrättens regler kring köp av sexuell tjänst. Dessa måste korrelera för att kränkningersättning smärtfritt ska kunna utdömas. Problemet som uppstår är det då en objektiv, schabloniserad bedömning ska göras av en kränkning som i vissa fall av köp av sexuell tjänst inte ens uppstår och i andra fall är mycket allvarlig. Problemet kommer att behandlas utförligare under "Sorteringskuben".

Övriga relaterade problem, så som att avgöra huruvida det är motiverat att finna en lösning för att kunna döma ut kränkningersättning på grunden köp av sexuell tjänst, behandlas nedan under "Vägskalet".

4.1. Sorteringskuben – kan vi få ner den runda klossen i det fyrkantiga hålet?

Min första slutsats är att om man försöker passa in kränkningersättning till prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst i den rådande ramen för kränkningersättning är det som att försöka trycka ner den runda klossen i det fyrkantiga hålet på en sorteringskub. Den passar helt enkelt inte. Vi har att göra med två regelsystem som i detta särfall inte är kompatibla, straffrätt och skadeståndsrätt.

Kränkningersättning är ett trubbigt och ofta opraktiskt fenomen, eller verktyg om man så vill. Att göra en schabloniserad bedömning av en kränkning för att ersätta någonting som inte är ersättningsbart ställer till problem. Det sägs att en objektiv bedömning ska göras av huruvida en kränkning typiskt sett uppkommer vid en viss typ av brott. Men om denna objektiva bedömning aldrig tidigare har gjorts bör vi ställa oss frågan vem som innehar rätten att bestämma vad som utgör en kränkning i typfallet.

Det känns rimligt att de personer med egen erfarenhet av att sälja sexuella tjänster bör vara de som ska uttala sig i frågan då andra inte har samma kunskap om hur den momentana upplevelsen av att sälja sexuella tjänster är. Här stöter vi på två problem.

För det första verkar ingen ha brytt sig om att fråga dessa individer huruvida de har upplevt känslor av exempelvis rädsla, skam eller förnedring då de har sålt sexuella tjänster, däremot finns det många som är bra på att spekulera. Vi kan utläsa från olika forskningsrapporter att många personer i prostitution har haft en otrygg start i livet och ofta blivit utsatta för sexuella övergrepp under uppväxten. Vi kan vidare lära att många individer som har sålt sex mår mycket dåligt efteråt. Vad vi däremot vet mycket lite om är hur dessa personer mår i det ögonblick de säljer sex, och det är bland annat detta som är avgörande för huruvida kränkingsersättning ska utgå. Ersättning i form av skadestånd för personskada kan täcka upp de eventuella fysiska och psykiska men som uppstår *efter* sexköpet.

För det andra bör vi kunna utgå från att olika personer upplever att sälja sexuella tjänster på olika sätt. Grundbulten i kränkingsersättningens utformning, den objektiva bedömningen, blir särskilt otymplig i fallen av köp av sexuell tjänst. Den kan anses vara otymplig även i andra fall då exempelvis en misshandlad person inte upplever kränkningen vid misshandeln exakt likadant som en annan misshandlad person. I fallet med misshandel kan vi dock utgå från att väldigt få frivilligt skulle utsätta sig för misshandeln och hävda att misshandeln var någonting som skedde av deras fria vilja och avsäga sig brottsoffer/målsägandestatusen av den anledningen. När det kommer till de personer som blivit utsatta för brottet köp av sexuell tjänst, om vi nu kan tala om utsatthet i detta fall, kan antas att olika prostituerade upplever sexköpet mycket olika. De personer som med nöje säljer sexuella tjänster upplever med stor sannolikhet inga känslor av kränkning medan personer som mer eller mindre ofrivilligt säljer sexuella tjänster med stor sannolikhet upplever dessa obehagskänslor. När det kommer till människor som "mer eller mindre ofrivilligt" säljer sexuella tjänster bör antas att det spannet av människor är väldigt brett. Det täcker alla från de som under nästintill slavliknande förhållanden av en hallick tvingas sälja sin kropp, till de personer som helt enkelt inte ser någon annan utväg av olika anledningar, till de som i perioder eller enstaka gånger använder prostitution som ett självdestruktivt och ångstdämpande medel. Oavsett anledning till ofrivillig prostitution, eller under vilken sorts tvångsförhållanden individen lever eller vilken typ av psykisk ohälsa individen har, är det fortfarande den momentana upplevelsen av sexköpet som är avgörande.

Det är i dessa stora skillnader mellan de som med glädje⁸⁶ säljer sexuella tjänster och de som gör det ofrivilligt som den stora problematiken med kränkingsersättning uppstår. Det har av Mårten Schultz framförts åsikten att enda sättet kränkingsersättning skulle kunna utgå till prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst är om en särskild sexköpsregel skulle införas i skadeståndslagen som reglerar

---

⁸⁶ Jag vill undvika ordet "frivillig" då man kan tala om en frivillighet att sälja sex på så sätt att man inte har en hallick som fysiskt tvingar ut en på gatan, och man kan tala om en frivillighet som innebär en situation utan någon som helst tvång, varken från ett nödläge eller från en annan människa. För att undvika missförstånd och i brist på bättre begrepp använder jag mig av "med glädje".

detta särfall, men att denna särregel ”skulle sticka ut som en Ku Klux Klan-kåpa på en Wu-Tang-konsert”.⁸⁷

Jag är fullt beredd att hålla med Schultz i den del som rör det olämpliga med en särreglering. Det hade blivit väldigt konstigt om vi skulle införa en särskild klausul i skadeståndslagen som reglerar kränkning på grund av köp av sexuell tjänst. Däremot är vi oeniga om att det skulle vara enda lösningen.

Slutsatsen gällande ”Sorteringskuben” blir således att kränkingsersättning till prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst inte passar in i mallen. Den runda kuben passar inte i det fyrkantiga hålet. Detta innebär att vi kan konstatera en av två saker. Vi kan konstatera att kränkingsersättning som fenomen är så konstruerat att det är omöjligt att tillämpa på köp av sexuell tjänst, och lämna det där. Vi kan även konstatera att det i detta särfall är ett mycket otympligt verktyg, men ändå anstränga oss för att kunna tillvarata alla kränkta individers rätt till kränkingsersättning. Detta för oss till vägskälet.

4.2. Vägskälet– Så ska vi bara strunta i alla som blir kränkta?

Min andra slutsats är det finns många individer med erfarenhet av att sälja sexuella tjänster som under det brottsliga angreppet har blivit allvarligt kränkta. De faller således under SkL 2 kap 3 §. För tydlighetens skull repeterar vi:

”Den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära skall ersätta den skada som kränkningen innebär.”

Om vi accepterar tesen att det finns många individer med erfarenhet av att sälja sexuella tjänster som på grund av ett köp av sexuell tjänst har blivit allvarligt kränkta genom angrepp på dennes person, frihet, frid eller person, blir slutsatsen att dessa individer *inte* skulle ha rätt till kränkingsersättning helt orimlig. Principen om allas likhet inför lagen skulle åsidosättas då vissa kränkningar inte räknas, trots att de är reella och ersättningsberättigade enligt SkL.

Å andra sidan, om vi samtidigt accepterar att kränkingsersättning till prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst inte alls passar in i den utstakade rättsliga mallen får vi problem.

---

⁸⁷ Schultz, Schymans lagförslag kan ge prostituerade 300 000 kr i månaden.

Lösningen blir att en avvägning mellan olika intressen får göras. Tar vi den ena vägen tar vi ställning för den kränkta individen, principen om allas likhet inför lagen och upprätthåller en konsekvens i lagstiftarens värderingar och dömer ut kränkingsersättning. Tar vi den andra vägen tar vi ställning för upprätthållandet av ett konsekvent och logiskt rättssystem och dömer inte ut kränkingsersättning.

Vi har således landat i en klassisk övervägning där den enda rimliga lösningen här är att konstatera att kränkingsersättning till prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst bör utgå.

Låt mig utveckla resonemanget nedan.

4.2.1. Vänstersvängen?

Den första vägen, låt säga den vänstra, innebär som ovan nämnts att ställning tas för den kränkta individen, principen om allas likhet inför lagen och upprätthåller en konsekvens i lagstiftarens värderingar. Vi behandlar ett ställningstagande i taget.

För det första, om vi väljer den vänstra vägen möjliggör vi att en faktiskt kränkt individ erhåller sina lagliga rättigheter. Vi repeterar igen:

”Den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära skall ersätta den skada som kränkningen innebär.”

Att många individer blir allvarligt kränkta när de blir köpta för sexuella tjänster är ett faktum. Att dessa individer faller under SkL 2 kap 3 §:s ordalydelse är även det ett faktum.

Detta leder oss till den vänstra vägens andra ställningstagande, principen om allas likhet inför lagen. Just denna princip är inte helt kompatibel med kränkingsersättningen som sådan, men vi bör alltid

sträva efter dess efterlevnad. Det är långt ifrån önskvärt att ha ett rättssystem som gör skillnad på folk och folk, på prostituerade och icke-prostituerade. Denna åtskillnad görs redan i alltför hög utsträckning då prostituerade ofta får en särställning i rätten enbart på den grund att de är prostituerade.⁸⁸ Om en människa, oavsett vilken människa, har blivit allvarligt kränkt enligt SkL 2 kap 3 § ska denne vara berättigad till kränkingsersättning, oavsett hur obekväm och otyplig rättstillämpningen kanske då blir. Det står ingenting i paragrafen om att den inte skulle vara tillämplig vid en viss typ av brott, eller på en vis typ av människor. För att ens upptäcka det otypliga objektiva bedömningen som ska göras måste vi gå till förarbetena till paragrafen. Dessa är givetvis av mycket stor vikt, men vi gör rätt i att komma ihåg att den primära rättskällan fortfarande är lagtexten. Vi gör även rätt i att komma ihåg att i lagtexten stadgas att den som allvarligt kränker annan genom brott ska ersätta den skada som kränkningen innebär. Punkt.

Det tredje ställningstagandet att behandla om vi väljer den vänstra vägen är upprätthållandet av konsekvens i lagstiftarens värderingar. Sverige är känt för sin sexköpslagstiftning och flera stater har importerat lagen till sitt eget rättssystem. Tanken bakom att kriminalisera sexköparen, men inte sexsäljaren, var bland annat att köp av sexuella tjänster är en del av mäns våld mot kvinnor, och en del av det förtryck av kvinnor som råder rent generellt i samhället. När lagstiftaren valde att genomdriva sexköpslagen valde man att kriminalisera köparen, men också att tillmäta den prostituerade en offerroll. Detta har kritiserats hårt från alla möjliga olika läger. Vissa kritiker menar att det är absurt att skänka någon brottsofferstatus som inte förtjänar det då man frivilligt säljer sexuella tjänster. Vissa sexsäljare menar på att deras bästa inte prioriterats vid lagstiftningen då deras kunder kriminaliserades och den som säljer sexuella tjänster inte längre kan välja sina kunder själv på samma vis som innan, vilket har resulterat i en större fara för dem som säljer sex. Andra sexsäljare är förbannade över att ha påtvingats en offerroll då de är stolta över vad de gör.

Oavsett all tänkbar kritik mot sexköpslagen valde ändå lagstiftaren, den folkvalda lagstiftaren kanske bör tilläggas, att rösta igenom denna sexköpslagen med dessa motiv.

Tanken bakom motiven och sexköpslagen återkommer i 2000-talets uttalanden i propositioner på området och i SOU 2010:49.⁸⁹ Lagstiftaren håller en konsekvent linje i synen på prostitution och på de prostituerades utsatthet. I enlighet med detta har det öppnats upp för målsäganderätt och rätt till

---

⁸⁸ Utan att gå in på detta alltför djupt, då detta är en hel vetenskap i sig, vill jag ändå hänvisa till exv. RH 1991:35 där en kvinna som blivit våldtagen fick sitt skadestånd i form av kränkingsersättning nedsatt på den grund att hon var prostituerad. Vidare berättar socialsekreterare Karin Dahlborg att personalen på Prostitutionsgruppen inte alltid känner sig trygga med att rekommendera våldtagna prostituerade kvinnor att anmäla våldtäkten då Prostitutionsgruppens erfarenhet av rättsväsendets bemötande av prostituerade personer ibland kan vara under all kritik och att en anmälan skulle göra den våldtagna kvinnan större skada än nytta.

⁸⁹ Se avsnitt 2.5. ovan.

skadestånd för prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst. Jag skriver att det har "öppnats upp" för dessa rättigheter, dock inte fastslagits. I proposition 2010/11:77 "Skärpt straff för köp av sexuell tjänst" och SOU 2010:49 konstateras, som ovan redogjorts för, att en individuell prövning av målsäganderätten vid varje fall av köp av sexuell tjänst ska göras. En lösning hade givetvis varit denna. Om polis och åklagare vid varje fall av köp av sexuell tjänst skulle göra denna bedömning skulle de individer som erhåller målsäganderätt även erhålla möjlighet till skadeståndsprövning. Däremot kan stora praktiska problem uppstå om vi skulle använda denna lösning vilket åklagarmyndigheten också påpekade i sitt yttrande över SOU 2010:49. Fall av köp av sexuell tjänst ser givetvis väldigt olika ut och av den anledningen varierar sättet fallet inkommer till rättssystemet. Men om vi tar exemplet gatuprostitution där en polis på plats rapporterar brottet är det inte rimligt att kräva av polis på plats att avgöra huruvida den prostituerade i det enskilda fallet är den "mot vilken brott är begånget eller som därav blivit förnärad eller lidit skada"⁹⁰. Inte heller kan krävas av polisen att denna ska kunna bedöma huruvida den prostituerade i det enskilda fallet "är så direkt berörd av brottet att hon eller han bör betros med att utöva den offentliga funktionen en straffatalan innebär"⁹¹.

En individuell prövning kan dessutom ställa till allvarliga rättssäkerhetsproblem då det blir upp till enskilda individer att avgöra vem som har rätt att erhålla målsägandestatus och skadestånd utan något centraliserat system för hur denna bedömning ska göras. Åklagarmyndigheten förespråkar istället att målsägandestatus ska tillfalla alla vid köp av sexuell tjänst, vilket också ligger helt i linje med lagstiftares och utredares sätt att se på prostitution.

I linje med motiven till sexköpslagen och i linje med detta "svenska" sätt att se på prostitution bör även relaterad lagstiftning och rättstillämpning följa, som till exempel målsäganderätt och skadestånd till prostituerade. Förtroendet för rättssystemet riskerar att urgröpas om vi i vissa lagstiftnings- och rättstillämpningsärenden väljer ett synsätt på prostitution och i nästa fall svänger om helt och väljer en annan linje. Inkonsekvens är ingenting önskvärt i en stat där rättssäkerhet eftersträvas.

---

⁹⁰ Definition av målsägande i RB 20 kap 8 §.

⁹¹ Vilket man anser vara rimligt i SOU 2010:49 s. 250 f.

4.2.2. Eller högersvängen?

Om vi väljer den andra vägen, låt säga högersvängen, förespråkar vi ett strikt upprätthållande av ett konsekvent och logiskt rättssystem och anser av den anledningen att kränkingsersättning på grunden köp av sexuell tjänst inte bör utgå.

Önskan om ett logiskt och konsekvent rättssystem är fullständigt rationell. Utan det faller förtroendet för rättssystemet och dess legitimitet förtvinar. Av den anledningen kan det argumenteras för att vi inte kan utdöma skadestånd i form av kränkingsersättning på grunden köp av sexuell tjänst.

Å andra sidan finns det en anledning till att en rättskällehierarki finns. Då lagtext inte kan täcka in alla tänkbara fall som kan antas falla under en specifik paragraf vänder vi oss till förarbeten och praxis. I förarbetena i just detta fall hittar vi en öppning för målsäganderätt och rätt till skadestånd till den prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst.

Domstolarnas funktion innefattar inte enbart att följa lag utan även att tolka lag, förarbeten och andra rättskällor. De ges i denna fråga ett relativt stort tolkningsutrymme och det finns ingen anledning till att de inte skulle kunna tillerkänna målsägandestatus och skadestånd till en prostituerad på grunden köp av sexuell tjänst. Detta skulle domstolen kunna göra utan att det för den delen skulle krävas en särreglering i skadeståndlagen i form av en paragraf som "skulle sticka ut som en Ku Klux Klan-kåpa på en Wu-Tang-konsert".⁹²

Vissa pekar på risken att systemet skulle missbrukas på det vis att icke-kränkta prostituerade skulle filma sina sexuella möten med kunder för att sedan använda dessa filmsekvenser som bevismaterial i en process för att erhålla kränkingsersättning. Jag vill bemöta denna rädsla med två argument.

För det första måste vi överväga den reella risken att detta skulle hända. Det är, åtminstone i min värld, högst osannolikt att en person som inte känner sig kränkt när denna säljer sexuella tjänster, utan kanske istället är stolt över sin livsstil, frivilligt skulle ikläda sig den offerroll som krävs för att utkräva kränkingsersättning. De utsagor som finns från de som frivilligt, utan upplevda kränkningar, säljer sexuella tjänster vittnar istället om en aggression mot alla samhällseliga konstruktioner där de tvingas in i ett fack där det ska tyckas synd om dem. Ett ytterligare argument för det osannolika att en icke-kränkt prostituerad skulle sätta erhållande av kränkingsersättning i system är att denne med

---

⁹² Vilket Mårten Schultz argumenterar för i sin artikel "Schymans lagförslag kan ge prostituerade 300 000 kr i månaden".

mycket stor sannolikhet skulle bli av med sina kunder illa kvickt. Risken att en sexköpare som en gång blivit filmad av den prostituerade i fråga i det sexuella mötet, för att därefter efter domstolsprocess behövt betala kränkingsersättning till densamma, skulle få för sig att upprepa proceduren är nästintill obefintlig. Kanske skulle en prostituerad med en mycket stor kundkrets kunna använda sig av kränkingsersättningsystemet en gång per kund och kanske komma att inkassera en hel del pengar för detta. Om en prostituerad till exempel har 30 olika kunder som denne har filmat sina sexuella möten med för att därefter kräva kränkingsersättning skulle den prostituerade kunna inkassera minimibeloppet 5000 kr för varje kund. Detta blir totalt 150 000 kr. Om sexköparna själva får stå denna kostnad skulle jag inte påstå att rättssystemet totalhavererar. Vi får aldrig glömma att sexköparna är brottslingar och om de så skulle krävas på 5000 kr var anser jag personligen att det inte vore orimligt.⁹³ Däremot ska det inte hymlas med risken att sexköparna själva inte kommer att stå denna kostnad av olika anledningar vilket skulle resultera i att skattebetalarna genom BrOM skulle få kostnaden övervältrad på sig. Det är givetvis inte önskvärt att någon som inte blivit kränkt lurar till sig 150 000 kr i ersättning för kränkning från skattebetalarna, men om det innebär att en prostituerad sätter sig själv ”ur business” och tvingas lämna prostitutionen eftersom hen inte längre har några kunder, kan man ju fråga sig om det inte skulle vara en rimlig utgift med statliga medel för att motverka den prostitution som vi så aktivt vill ha bort.

150 000 kr per prostituerad som lämnar prostitution bör ses som rena rama fyndet i jämförelse med alla sociala insatser, alla utredningar, alla polisiära insatser och alla rättsliga insatser som idag görs för att utrota prostitution.

Missförstå mig rätt. Jag förespråkar givetvis inte kränkingsersättning som bästa lösning för att utrota prostitution. Det vore löjligt. Precis lika löjligt som att påstå att icke-kränkta prostituerade skulle göra sig förmögna på skattebetalarnas pengar.

För det andra, lagar går att ändra. Praxis går att utveckla och förändra. Om, mot all förmodan, horder av icke-kränkta prostituerade skulle inse vinsten i att kräva kränkingsersättning och detta skulle bli ett reellt problem så skulle det gå att lösa. Rätten är i ständig utveckling och jag är övertygad om att ifall en domstol skulle se ett mönster hos en individ som upprepade gånger säljer sexuella tjänster för att därefter påstå sig kränkt, begär ersättning och sedan börjar om processen, så skulle domstolen inte i längden utdöma ersättning för kränkning till denne person. Domstolen skulle inte ens behöva knäpa ihop sin egen rätt för att lösa problemet. Den skulle istället helt enkelt kunna hänvisa till grundregeln, basparagrafen, SkL 2 kap 3 § och förklara att det inte har skett en kränkning i lagens

---

⁹³ Detta framförallt med tanke på de relativt låga straff och låga dagsböter sexköpare generellt får, vilket i sig är intressant. Tyvärr ryms den inte inom denna diskussion, men för den intresserade hänvisas bl.a. till SOU 2010:49.

mening och hänvisa till paragrafen syfte som är att ersätta en allvarlig kränkning. Inte en påhittad allvarlig kränkning.

Givetvis förespråkar jag inte ett rättssystem med snabba kast fram och tillbaka. Min poäng här är att utifall systemet mot all förmodan skulle komma att utnyttjas, finns alltid en utväg.

4.3. Konsten att få ner en rund kub i ett fyrkantigt hål; slutdiskussionens slutsats och fyra lösningsförslag

Som förhoppningsvis framgår av resonemangen ovan förespråkas i denna uppsats att den enda rimliga rättstillämpningen är den där vi dömer ut kränkingsersättning till kränkta prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst. Lösningen är inte optimal då juridikens ramar i detta fall är, kanske inte för ovanlighetens skull, en smula fyrkantiga.

Vi kan inte avgöra hur den typiska prostituerade känner sig i ögonblicket av det typiska sexköpet av den typiska sexköparen. Vi vet inte ens hur de flesta känner sig. Eller knappt hur någon känner sig. I denna okunskap, i väntan på tillförlitlig kunskap, får vi gå på känslan av riktighet i att följa lagstiftarens värderingar kring prostitution.

Som ovan framgått finns dessvärre ingen självklar lösning på hur vi, rent lagtekniskt, eller på annan rättslig väg, ska kunna utdöma kränkingsersättning till den prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst. Jag vill presentera fyra möjliga lösningsförslag där det fjärde är det jag själv främst förespråkar.

4.3.1. Ersättning till alla.

Denna lösning skulle innebära att alla prostituerade som yrkar på kränkingsersättning är berättigade en prövning härom. Utgångspunkten vid denna tillämpning skulle således vara att personen som blivit utsatt för ett sexköp har blivit allvarligt kränkt, varför standard skulle vara att ersättning utdömdes. Personligen tror jag att denna lösning i praktiken inte skulle ställa till med några stora problem i form av utnyttjande av systemet, enligt resonemang ovan i 5.2.2. Däremot skulle detta lösningsförslag antagligen skapa ramaskri bland kritiker till sexköpslagstiftningen och, enligt min erfarenhet av människors reaktioner på påståendet att prostituerade kan bli kränkta, skapa ett missnöje bland allmänheten kring lagstiftningen. Detta är givetvis inte önskvärt då lagar och en fungerande rättstillämpning är beroende av allmänhetens förtroende.

4.3.2. Införande av en specialparagraf i SkL.

Ett andra alternativ skulle vara att i SkL införa en specialparagraf som reglerar fallet kränkingsersättning på grunden köp av sexuell tjänst. Särregeln skulle beskriva att en individuell bedömning av den eventuella kränkningen ska göras i rätten. Liksom kritiker till denna lösning inser jag det olämpliga i en särreglering likt denna. Paragrafen skulle sticka ut och förstöra logiken och strukturen i lagen. Å andra sidan kan detta vara en lösning. Om vi accepterar att kränkingsersättning på ovan redovisade grunder rättmätigt bör utgå till en kränkt prostituerad på grunden köp av sexuell tjänst får vi kanske acceptera denna obekväma särreglering. En möjlig nödvändig följd av att vi har valt att utforma sexköpslagen på det vis vi har gjort kan vara att enda sättet att fullfölja syftet bakom lagstiftningen är att införa en otymplig särregel i SkL.

4.3.3. Införande av en tidsbegränsad specialparagraf i SkL.

Genom att införa en tidsbegränsad specialparagraf i SkL kan lagstiftaren och rättstillämparen få tid att på riktigt ta till sig den externa kunskap och forskning som finns kring prostitutionens sanna villkor. Den tidsbegränsande specialparagrafen skulle ha samma innehåll som beskrivs in punkt 2 ovan. Först genom att ta till sig kunskap kring prostitution och de prostituerades upplevelser av sexköp kan det avgöras "vilken kränkning som typiskt sett kan anses ha uppkommit genom angreppet".⁹⁴ När detta väl har konstaterats, med ordentligt med kött på benen, kan lagstiftaren och rättstillämparen gå vidare med en eventuell ny reglering/rättstillämpning baserat på sin nyfunna kunskap.

4.3.4. Överlämnande av frågan till domstolen

Det sista förslaget följer resonemanget ovan under avsnitt 5.2.2. om domstolarnas uppgift att inte bara följa lag, utan även att tolka lag. Domstolen skulle kunna, utan ovan diskuterade särreglering, börja göra en individuell bedömning av den prostituerades eventuella kränkning. Personligen förespråkar jag detta förslag som den bästa lösningen. Genom att överlämna frågan till domstolen lämnas ett visst mått av frihet att även framöver ändra praxis i den mån det anses nödvändigt, till skillnad från ifall en specialparagraf skulle införas. En domstol skulle, utan större svårigheter, kunna utdöma kränkingsersättning i detta särfall på goda grunder. Genom att anföra argument likt dem som framläggs i denna uppsats, samt med hänvisning till bland annat lagstiftarens syften bakom sexköpslagen samt till kärnparagrafen i 2 kap 3 § SkL kan kränkingsersättning på grunden köp av sexuell tjänst utdömas. Hur den individuella bedömningen i särfallet kränkning på grund av köp av sexuell tjänst ska göras får utarbetas i praxis.

---

⁹⁴ Prop. 2000/01 s. 51.

Inget av ovanstående presenterade lösningsförslag är optimalt utan alla erbjuder ett visst mått av osmidighet. Trots detta bör något av ovanstående alternativ väljas när vi ser till alternativet att inte alls utdöma kränkingsersättning till allvarligt kränkta prostituerade. I valet mellan att smidigt hålla för öron och ögon, och att välja en mindre smidig men mer rättssäker lösning, bör vi alltid välja det andra alternativet, även om det skaver lite.

4.4. Avslutande reflektioner

Jag skulle vilja runda av med några reflektioner kring verkligheten utanför den juridiska världen. Det blir, kanske som sig bör, lätt mycket teoretiska resonemang i en uppsats likt denna. Jag har inga egentliga önskemål om att förringa hela min uppsats, men frågan om hur viktig kränkingsersättning till prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst är i verkligheten är ändå relevant att ställa.

I arbetet med uppsatsen har jag fått bilden av att prostituerades rättigheter i vissa sammanhang är relativt icke-existerande i rättsväsendet. Som nämnts tidigare drar sig somliga i personalen på Prostitutionsgruppen för att alls rekommendera en prostituerad att anmäla en våldtäkt. Detta är givetvis inte för att personalen på Prostitutionsgruppen tycker att våldtäkten inte är värd att ta på allvar, eller att en prostituerad inte kan bli våldtagen, utan för att det är den bild rättsväsendet förmedlar till någon som i flera år har arbetat med prostituerade i rättsliga sammanhang. Chansen att någon på Prostitutionsgruppen skulle rekommendera en prostituerad att gå till domstol och förklara att hen har blivit kränkt och vill kräva kränkingsersättning ligger således ännu längre bort.

Trots detta menade socialsekreterare Karin Dahlborg på Prostitutionsgruppen att möjligheten till kränkingsersättning för vissa kan ha ett enormt symbolvärde och kan, om det faktiskt skulle börja utdömas, ses som en viktig upprättelse för den prostituerade. Både som en upprättelse gentemot sexköparen som kränkt den prostituerade, men även som en upprättelse gentemot rättssystemet. Enbart av denna anledning bör vi ta kränkingsersättning till prostituerade på grunden köp av sexuell tjänst på allvar och arbeta för att ingen blir ignorerad vårt rättssystem.

Dahlborgs redogörelse för hur prostituerade i vissa fall behandlas både i rättssystemet, men även i vissa andra samhällsliga institutioner, var ingen trevlig historia.⁹⁵ Synen på prostitution och på prostituerade är en hel vetenskap i sig, och ingenting jag har kunskap kring att kunna uttala mig om med alltför stor säkerhet. Trots detta vill jag ändå uppmärksamma ett fenomen jag stött på otaliga gånger under arbetet med denna uppsats. När jag berättar för någon vad ämnet för min uppsats är svarar en klar majoritet med en reaktion som vittnar om att de inte ens förstår hur en prostituerad skulle kunna bli kränkt av personen som köper sexuella tjänster av denne. Snarare har många svarat

---

⁹⁵ Här kan även hänvisas till Mac Kinnon, Schyman, Waltman, m.fl., Förslag till regeringens utredning av sexköpslagen, s. 22 ff. vilket stödjer Dahlborgs redogörelse.

med en stark upprördhet över att sexköparna ska behöva betala skadestånd till en prostituerad. Det är, åtminstone för mig, fascinerande att så många sympatiserar starkare med brottslingen än med det eventuella brottsoffret. Jag själv har inga svar på hur detta kommer sig. Däremot ligger det inte alltför långt bort att ta till förklaringen om att den gamla synen på prostituerade, eller för att använda den mer korrekta termen en person med erfarenhet av att sälja sex, är så djupt rotad i många att flertalet fortfarande, medvetet eller omedvetet, associerar personen med något skyldigt, smutsigt och dåligt. Med denna grundsyn ligger det även nära tillhands att fokus läggs på den syndiga prostituerade istället för på den enligt lag syndiga sexköparen.

Enligt omfattande forskning kring vilken effekt prostitution har för de utsatta mår många prostituerade väldigt dåligt och uppvisar symptom liknande de av posttraumatisk stress. Dessa symptom kan vara en följd av en allvarlig kränkning, men den skada och lidande symptomen innebär för den utsatta ska inte ersättas enligt reglerna kring kränkingsersättning. Istället täcks dessa "följsymptom" upp av ersättning för personskada. Mig veterligen har detta aldrig heller utdömts, troligen på grund av en i de flesta fall icke-existerande målsäganderätt.

Skulle prostituerade tillerkännas målsäganderätt skulle detta inte bara innebära en öppning för att erhålla kränkingsersättning utan även en öppning för personskadeersättning.

Helt avslutningsvis vill jag återigen understryka det viktiga i att försöka släppa sin tidigare syn på prostitution, oavsett vilken den varit, och försöka ta all dess komplexitet till sig. Jag vill vidare understryka vikten av att lyssna på rätt personer när det kommer till att avgöra hur prostituerade känner sig, varför de prostituerar sig eller huruvida de blir kränkta. Det finns ingen anledning att lyssna på alla som antar och tror. I det fall jag själv syndat i det avseende i denna uppsats, för det är lätt hänt, får du som läsare helt enkelt försöka förlåta mig och bortse från mina antaganden. De är värdelösa.

Det finns för tillfället inte speciellt mycket forskning i Sverige kring prostitution som bygger på prostituerades egna utsagor om sina upplevelser. Doktorand Anna Hulusjö skriver däremot just nu sin avhandling som ingår i det större forskningsprojektet "Prostitutionens skilda villkor" på Malmö Högskola. Hulusjös forskning bygger bland annat på djupintervjuer med ca 20 personer med erfarenhet av att sälja sexuella tjänster. Denna forskning, och forskning likt denna, är sådant lagstiftare och rättstillämpare måste ta till sig för att ens kunna börja förstå prostitutionens skilda villkor.

Först med den sortens kunskap kan riktig insikt om prostitutionens sanna villkor implementeras i rättssystemets medvetande och kränkingsersättning på grunden köp av sexuell tjänst kan dömas ut.

5. Källor

5.1. Offentligt tryck

Prop. 1997/98:55. Kvinnofrid.

Prop. 1998/99:41. Ändringar i Brottsskadelagen.

Prop. 2000/01:68. Ersättning för ideell skada.

Prop. 2004/05:45. En ny sexualbrottslagstiftning.

Prop. 2010/11:77. Skärpt straff för köp av sexuell tjänst.

SOU 2010:49. Förbud mot köp av sexuell tjänst – en utredning 1999-2008.

Brottsoffermyndighetens referatsamling 2009.

Brottsoffermyndighetens referatsamling 2012.

5.2. Rättsfall

NJA 1999 s. 725.

NJA 2007 s. 540.

RH 1991:35.

Dom från Göta Hovrätt, Målnummer 2240-10, 2011-10-24.

5.3. Litteratur

Bengtsson, B., Strömbäck, E. Skadeståndslagen. En kommentar, 4 uppl. Stockholm 2011.

Dahlstrand, K. Kränkning och upprättelse. En rättssociologiska studie av kränkningers ersättning till brottsoffer. Lund 2012.

Ekelöf, P.O. Rättegång. Andra häftet. 8 uppl. Stockholm 1996.

Friberg, S. Kränkningers ersättning. Skadestånd för kränkning genom brott. Uppsala 2010.

Hellner, J., Radetzki, M. Skadeståndsrätt. 8 uppl. Stockholm 2010.

Heuman, L. Målsägande. Stockholm 1973.

Östergren, P. Porr, horor och feminister, 2006.

5.4. Artiklar

Farley, M. What We Must Not Know in Order To Keep the Business of Sexual Exploitation Running Smoothly, Yale Journal of Law and Feminism, 2006.

Giobbe, E. Confronting the Liberal Lies About Prostitution, Living with contradictions – Controversies in Feminist Social Ethics, Westview Press, 1994.

Phoenix, J., Prostitute identities – Men, Money and Violence, The Centre for Crime and Justice Studies, 2000.

Waltman, M., Sweden's prohibition of purchase of sex: The law's reasons, impact and potential, Women's Studies International Forum, 2011.

5.5. Forskningsrapporter

Holmström, C. Skilbrei, M.L. Prostitution i Norden. Forskningsrapport för Nordiska Ministerrådet, uppl. 500. Köpenhamn 2008.

Kännedom om prostitution 2007. Socialstyrelsen, lägesbeskrivning, artikelnummer 2007-131-48.

5.6. Övrigt tryck

Mac Kinnon, C.A., Schyman, G., Waltman, M., m.fl. Förslag till regeringens utredning av sexköpslagen.

Perklev, A., Sterup, M., Yttrande över betänkandet Förbud mot sexuell tjänst, En utvärdering 1999-2008 (SOU 2010:49), 2 november 2010.

5.7. Otryckta källor

Schultz, M. Schymans lagförslag kan ge prostituerade 300 000 kr i månaden. 2011-04-18, Newsmill <http://www.newsmill.se/artikel/2011/04/18/schymans-lagf-rslag-kan-ge-prostituerade-300-000-kronor-i-m-naden>

5.8. Samtal för bättre förståelse

Karin Dahlborg, socialsekreterare på Prostitutionsgruppen i Göteborg, 2012-10-26

Anna Hulusjö, doktorand på Malmö Högskola, Institutionen för socialt arbete, 2012-11-05

Elin Olsson

Registrering på kursen första gången: HT 12

Omregistrering: Ingen

Examinationstillfällen: HT 12, januari 2013.